

Helsinki

Kasvatus ja koulutus

Opiskeluhuollon vaikuttavuuden arviointi

Sisällysluettelo

Opiskeluhuollon vaikuttavuuden arviointi	1
Johdanto	3
I Vaikuttavuuden arvioinnin viitekehys	5
Arviointiprosessin tavoite, menetelmä ja rajaukset	5
Ihmiskeskeinen vaikuttavuuden laskenta -menetelmä	6
Opiskeluhuollon vaikuttavuutta arvioitiin neljän vaiheen avulla	8
II Opiskelu toisella asteella	9
Vaihe 1: Elämäntapahtuman hahmottaminen	9
Toisen asteen opiskelijoiden määrän kehitys	9
Erityisen tuen tarve	10
Kokonaiskuva toisen asteen opiskelijoiden ilmiöistä	12
Vaihe 2: Elämäntapahtuman käännekohtien tunnistaminen	13
Käännekohta #1: Kykenee rytmittämään oman arkensa	13
Käännekohta #2: Kokee itsensä merkitykselliseksi	15
Käännekohta #3: Kokee olonsa turvalliseksi	17
Käännekohta #4: Ei jää yksin	19
III Opiskeluhuollon vaikuttavuuden arviointi	21
Vaihe 3: Käännekohtiin vaikuttavien toimenpiteiden tunnistaminen	21
Vaihe 4: Toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi	24
Toimenpide 1: Arvostava kohtaaminen	26
Toimenpide 2: Ryhmäyttäminen	28
Toimenpide 3: Turvallisen yhteisön pelisäännöt	30
Toimenpide 4: Hyvinvointikahvila	32
Toimenpide 5: Yksinäisyyden ehkäiseminen (School to Belong -ohjelma)	34
IV Yhteenveto	36
Johtopäätökset	36
Suositukset	38
V Liitteet	39
Sanasto	39
Lähdeluettelo	40

Johdanto

Opiskelu toisella asteella on keskeinen vaihe nuoren ihmisen elämässä. Opintojen aikana nuoret kehittävät sekä opiskelu- että työskentelytaitoja, mutta samalla elämänvaihe on merkittävä ajanjakso myös identiteetin rakentumisessa ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Nuoret pohtivat usein omaan identiteettiin liittyviä kysymyksiä kuten ”Kuka minä olen?” ja ”Mikä on paikkani tässä maailmassa?”.

Toisen asteen opiskelijoiden toimintaympäristö on muuttunut viimeisten vuosien aikana voimakkaasti. Tulevaisuuksien maailma on entistä vaikeammin hahmotettava ja hallittava – olemme vahvasti verkottuneita ja riippuvaisia toisistamme. Segregaatio sekä huono-osaisuuden kasaantuminen ja ylisukupolvisuus tuottavat yhteiskunnallisia jännitteitä ja ovat uhka sosiaalisesti kestävästä tulevaisuuden rakentumiselle¹. Korona-aika, sodan läheisyys ja etenevä ilmastomuutos ovat vaikuttaneet suoraan tai epäsuorasti monen nuoren elämään. Nuoren kehityksen kannalta on tärkeää pystyä kuvittelemaan tulevaisuutta ja haaveilemaan, mutta epävarma maailma haastaa nuorten tulevaisuususkon. Paineita lisäävät sosiaalisen median tuottama kuva muiden menestymisestä ja lyhyen aikajänteen tehokkuusajattelun yleistyminen. Molemmat jättävät vähemmän tilaa oman identiteetin löytämiselle.

Hyvinvointia kuvaavat indikaattorit ovat kääntyneet viime vuosina aiempaa huonompaan suuntaan. Esimerkiksi jatkuvaa ahdistusta kokevien opiskelijoiden määrä on kasvanut Helsingin toisen asteen oppilaitoksissa alle 15 prosentista noin 25 prosenttiin viimeisen kuuden vuoden aikana². Tämä haastaa opiskeluhoollon palveluiden riittävyttä oppilaitoksissa.

Lainsäädäntömuutokset ovat tuoneet muutoksia oppilaitosten ja kaupungin palvelujärjestelmään. Yksi merkittävimmistä lainsäädännöllisistä uudistuksista on oppivelvollisuuden laajentaminen, jonka myötä oppivelvollisuusikä korotettiin 18 ikävuoteen. Oppivelvollisuuslaki (1214/2020) tuli voimaan vuonna 2021. Uudistuksen tavoitteen mukaan jokainen peruskoulun päättävä suorittaa toisen asteen koulutuksen. Vuonna 2019 voimaan tulleen lukiolain (714/2018) mukaan taas jokaisen lukion on tarjottava opiskelijoille aiempaa kattavammin erityisopetusta. Lainsäädäntö ohjeistaa tuen tarpeen arviointiin ja tarvittavan monialaisen tuen varmistamiseen.

Helsingin kaupungin opiskeluhoollon tavoitteena on kiinnittää hyvinvointityö entistä tavoitteellisemmin oppilaitosten rakenteisiin, toimintakulttuuriin ja pedagogisiin ratkaisuihin. Myös opiskelijoiden ja huoltajien osallisuus ja kuulluksi tuleminen ovat olennainen osa yhteisöllistä opiskeluhoollon. Opiskelijoilla on velvollisuus edistää oman opiskeluyhteisönsä hyvinvointia sekä tukea ja kannustaa kaikkia yhteisön jäseniä hyvinvoinnin lisäämiseksi. Kaikilla opiskelijoilla tulee olla mahdollisuus osallistua yhteisöllisen opiskeluhoollon toimintatapojen kehittämiseen ja mielipiteensä ilmaisemiseen opiskelijoita ja opiskeluyhteisöä koskevissa asioissa.

Helsingin kaupungin koulutuksen järjestäjän opiskeluhoollon suunnitelmassa on kuvattu toimialan keskeiset tavoitteet opiskelijoiden hyvinvoinnin ja opiskelukyvyen edistämiseksi. Tavoitteita ovat muun muassa turvallinen opiskeluympäristö, yhteisöllisyyden vahvistaminen ja yksinäisyyden tavoitteellinen ehkäisy. Tavoitteista on johdettu yhteisesti sovitut toimenpiteet kaikissa kaupungin toisen asteen oppilaitoksissa. Aloitettuja hyväksi havaittuja toimintatapoja on tärkeä viedä systemaattisesti eteenpäin,

1 Lähde: Helsinki oppii – tulevaisuuden taidot, Koulutus 2030, s. 14.

2 Lähde: Kouluterveyskysely 2017–2023.

mutta samalla on tehtävä vaikuttavuuden arviointia, jotta toimenpiteistä osataan valita merkittävimmät ja vaikuttavimmat.

Tässä selvityksessä arvioidaan Helsingin toisen asteen yhteisöllisen opiskeluhuollon vaikuttavuutta ihmiskeskeisestä näkökulmasta. Keskitymme opiskelijoiden elämänvaiheeseen liittyviin olennaisiin ilmiöihin ja käännekohtiin. Ilmiöitä ja käännekohtia erittelemällä kartoitetaan opiskeluhuollon toimien vaikuttavuutta.

Vaikuttavuuden arvioinnin selvitys toteutettiin dialogisissa työpajoissa syksyn 2023 ja talven 2024 aikana. Työpajoihin osallistui toisen asteen opiskelijoita ja oppilaitosten sekä opiskeluho-

lon henkilöstöä. Lisäksi työpajoissa oli mukana sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan henkilöstöä, jotka myös osallistuvat kaupungin yhteiseen työhön opiskelijoiden hyvinvoinnin tukemiseksi. Synesis Oy:n organisaatiovalmentajat Tomi Lammula ja Pekka Lavila ohjasivat työskentelyprosessia sekä kokosivat työpajoissa kertyneen tiedon selvitykseksi yhdessä Helsingin kaupungin toisen asteen opiskeluhuollon esihenkilöiden kanssa. Selvityksessä hyödynnettiin Synesis Oy:n kehittämää Ihmiskeskeinen vaikuttavuuden laskenta -menetelmää. Arvokkaita näkökulmia ja asiantuntemusta selvitykseen tuottivat myös laadullisen hyvinvointitutkimuksen näkökulmasta VTT Antti Maunu sekä lasten ja nuorten palvelujärjestelmän näkökulmasta TT Kai Alhanen.

I Vaikuttavuuden arvioinnin viitekehys

Arviointiprosessin tavoite, menetelmä ja rajaukset

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) edellyttää koulutuksen järjestäjää arvioimaan opiskeluhuollon vaikuttavuutta, mutta lainsäädännössä ei määritellä arvioinnin tapoja. Tässä selvityksessä tavoitteena on esitellä arviointiprosessi vaikuttavuuden kuvaamiseksi ja löytää sen avulla sellaisia toimenpiteitä, joilla opiskelijan opiskelukykyä voidaan tukea tehokkaasti.

Arviointiprosessissa vaikuttavuutta arvioidaan ihmiskeskeisen vaikuttavuuslaskennan menetelmällä. Menetelmä soveltuu erityisesti elämäntapahtumiin tai elämäntilanteisiin, josta syntyy ja voidaan tunnistaa pitkäkestoisia ja moniulotteisia vaikutuksia hyvinvointiin. Toisen asteen opiskelu ja tähän kytkeytyvät opiskeluhuollon toimenpiteiden vaikutukset ovat tällaisia.

Elämänvaihetta ”opiskelu toisella asteella” tarkasteltiin 15–28-vuotiaiden opiskelijoiden näkökulmasta, vaikka opiskelijat voivat olla myös tätä vanhempia. Rajaus perustuu nuorisolain (1285/2016) määritelmään, jonka mukaan nuoria ovat alle 29-vuotiaat. Opiskeluhoitoa tarkasteltiin laajasti koko oppilaitosyhteisön toteuttamana kokonaisuutena, ei ainoastaan opiskeluhoitoryhmän toimintana. Selvityksessä keskityttiin erityisesti yhteisölliseen opiskeluhooltoon, yksilökohtaisen opiskeluhoollon toiminta on pääasiassa rajattu pois tarkastelusta.

Selvityksen tiedonkeruu toteutettiin elokuun 2023 ja helmikuun 2024 välisenä aikana. Sen pohjana hyödynnettiin tutkimustietoa toisen asteen opiskelijoiden elämäntilanteista ja hyvinvoinnista. Tutkimustietoa täydennettiin Helsingin kaupungin asiantuntijoille, opiskelijoille ja Helsingin kaupungin oppilaitosten ja opiskeluhoollon henkilöstölle järjestetyissä kolmessa dialogisessa työpajassa sekä pienemmissä työpajoissa, joissa tarkennettiin dialogityöpajoista saatua tietoa. Työpajojen välillä haastateltiin opiskeluhoollon asiantuntijoita, jotta saatiin lisää tietoa tärkeiksi tunnistettujen kysymysten tueksi. Näitä kysymyksiä tutkittiin edelleen prosessissa yhteisen dialogin avulla.

Henkilöstö ja opiskelijat nostivat työpajoissa esiin merkittäviä teemoja ja näkökulmia opintojen sujumisesta, opiskelukyvystä ja hyvinvoinnista.

Ihmiskeskeinen vaikuttavuuden laskenta -menetelmä

Opiskeluhuollon vaikuttavuuden arviointiprosessissa hyödynnettyä Ihmiskeskeinen vaikuttavuuslaskenta -menetelmää pilotoitiin³ edellisellä hallituskaudella valtiovaraministeriön Ihmiskeskeisyys-ohjelmassa (AuroraAI-ohjelma). Menetelmää on nyt sovellettu kolmeen elämäntapahtumaan: aikuisen vakava sairastuminen (pilotti), työperäinen maahanmuutto ja toisen asteen opiskelu (tämä selvitys).

Seuraavaksi esitellään menetelmän keskeiset kohdat opiskeluhuollon vaikuttavuuden arvioinnin näkökulmasta.

Ihmiskeskeinen hahmotustapa

Ihmiskeskeinen vaikuttavuuden arviointi edellyttää uudenlaista ajattelutapaa koskien sekä arvioitavia palveluita että tapoja, joilla palveluita arvioidaan.

Ihmiskeskeinen hahmotustapa voidaan määritellä seuraavasti: *Ihmiskeskeisydessä keskiössä on ihminen ja hänen monimuotoinen elämänsä erilaisine tapahtumineen ja tilanteineen*⁴. Palvelujärjestelmän nykytilaa kuvataan eri yhteyksissä termeillä palvelukeskeinen, tuotantolähtöinen, tehtäväkeskeinen, asiakaslähtöinen tai asiakaskeinen. Tässä selvityksessä nykytilan kuvaamiseksi käytetään termiä asiakaskeinen.

Ihmiskeskeisen ja asiakaskeisen toiminnan eron voi kiteyttää seuraavan esimerkin avulla. Huoltajan vakavan sairastumisen takia lapsella on suuri todennäköisyys päätyä palveluiden piiriin. *Asiakaskeisenä palveluna* voidaan pitää sitä, että nuori saa tarvitsemaansa apua siinä vaiheessa, kun vaikkapa psyykkiset tai taloudelliset ongelmat ovat ilmenneet. *Ihmiskeskeisessä toiminnassa* lapsiperheen tilanne pyritään hahmottamaan kokonaisvaltaisesti ja se yritetään tunnistaa ennakoiden. Esimerkiksi huoltajan saadessa syöpädiagnoosin huomioi-

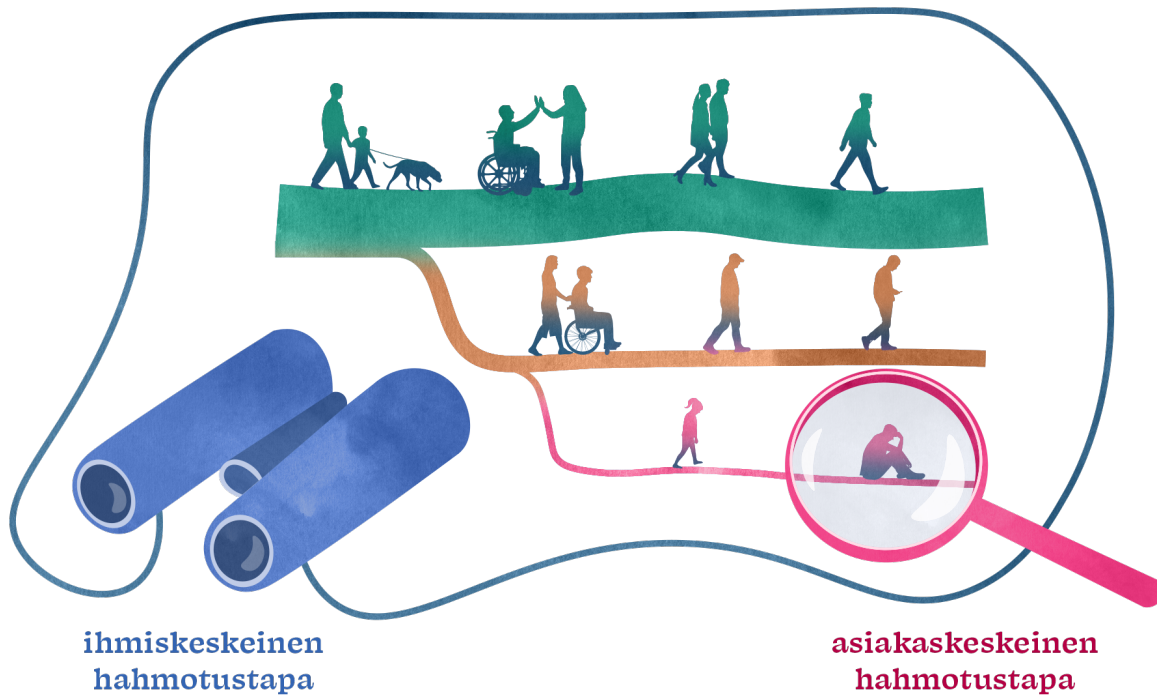
daan koko perheen muuttunut tilanne, ei vain huoltajan. Siten autetaan koko perhettä uudessa elämäntilanteessa.

Edellä kuvattu ajattelutavan muutos voidaan vielä konkretisoida laajemman palvelukokonaisuuden (tässä esimerkissä hyvinvointialueen) näkökulmasta. Äskeisessä esimerkissä ”koko perheen huomioiminen” (kuvan 1 vihreän ja keltaisen polun haaraumassa) näyttäytyy vaikuttavuuden näkökulmasta huonona tai hyvänä ratkaisuna riippuen siitä, millaisen hahmotustavan näkökulmasta hyvinvointialueen toimintaa arvioidaan. Mikäli toimintaa tarkastellaan *asiakaskeisestä* (kuvan suurennuslasi) näkökulmasta, on koko perheen huomioiminen huono ratkaisu. Kun näkökulma vaihdetaan *ihmiskeskeiseksi* (kuvan kiikarit), sama toiminta näyttäytyy hyvänä ratkaisuna.

Sama tilanne voidaan siis tulkita vaikuttavuuden näkökulmasta kahdella täysin eri tavalla riippuen siitä, millaisella hahmotustavalla sitä tarkastellaan.

³ Pilotissa kiteytetty menetelmä ja case-esimerkki löytyvät valtionhallinnon ihmiskeskeisyys.fi sivuilta. Lähde: https://ihmiskeskeisyys.fi/wp-content/uploads/2023/04/Ihmiskeskeinen-vaikuttavuuslaskenta_compressed-compressed.pdf

⁴ Lähde: ihmiskeskeisyys.fi/mita-on-ihmiskeskeisyys/

KUVA 1: Ihmiskeskeinen hahmotustapa ja asiakaskeskeinen hahmotustapa.

Ihmiskeskeinen vaikuttavuuden laskenta

Ihmiskeskeisellä vaikuttavuuslaskennalla tarkoitetaan kokonaisarviota tarkastelun kohteeksi valitun elämäntapahtuman vaikutuksista hyvinvointiin ja kustannuksiin.

Ihmiskeskeisellä vaikuttavuuslaskennalla muodostetaan uutta tietoa julkisen sektorin johtamisen tueksi. Laskennassa hahmotetaan ihmisen tarpeita ja elinkaarivaikutuksia yksittäisen palvelun ja rajatun aikajänteen sijaan.

Keskeinen periaatteellinen ero suhteessa nykyisiin käytäntöihin on sen tunnustaminen, että ihmisten elämää ei voi arvioida yhdellä mittarilla, jonka perusteella voidaan arvioida hänen elämänsä liittyvien toimenpiteiden vaikuttavuutta.

Kompleksisessa ympäristössä syy-seuraussuhteet ovat epäselviä. Näin ollen ei ole palvelujärjestelmän tasolla perusteltua ajatella, että palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa voidaan käyttää yhtä yksiselitteisiä mittareita kuin kulutustuotteita valmistavan teollisuuden aloilla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että emme voisi johtaa palveluita tiedon avulla. Kun tutkimme ihmisten elämäntapojen laaja-alaisesti, tietyt ilmiöt ja kehityskulut toistuvat. Juuri tällaista laaja-alaista ja systeemistä ymmärryksestä nousevaa informaatiota voimme hyödyntää palveluiden johtamisessa.

Ihmiskeskeisessä vaikuttavuuden laskennassa ollaan kiinnostuneita niistä kompleksisten elämäntilanteiden kehityskuluista, joita voimme tunnistaa ja ennakoida riittävällä tarkkuudella.

Opiskeluhuollon vaikuttavuutta arvioitiin neljän vaiheen avulla

Opiskeluhuollon vaikuttavuuden arviointiprosessi sisälsi seuraavat neljä vaihetta. Prosessin vaiheiden tehtävänä on varmistaa, että arvioitavaksi valikoituu toisen asteen opiskelijoiden näkökulmasta tärkeimmät toimenpiteet sekä se, että yksittäisten toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi tapahtuu toisen asteen opiskelijoiden näkökulmasta.

Vaihe 1: Elämäntapahtuman hahmottaminen

Rakennettiin opiskelijoiden ja asiantuntijoiden kanssa jaettua ymmärrystä toisen asteen opiskelijan elämäntapahtuman kokonaisuudesta: *Millaisia polkuja toisen asteen opiskelu sisältää, millä todennäköisyydellä kullekin polun askelelle päädytään ja millaisia vaikutuksia kullakin askeleella on?* Yhdessä muodostettu ymmärrys visualisoitiin ilmiökartaksi, jota päivitettiin sitä mukaa, kun ymmärrys elämäntapahtumasta tarkentui.

Vaihe 2: Elämäntapahtuman käännekohtien tunnistaminen

Tunnistettiin dialogisten työpajojen avulla merkittävimmät käännekohdat toisen asteen opiskelijan elämässä. Dialogeja käytiin sekä opiskelijoiden että opiskeluhuollon ammattilaisten kanssa. Dialogisten työpajojen tarkoituksena oli tunnistaa keskeisiä käännekohtia sekä validoida tunnistettujen käännekohtien merkitys ja yleisyys opiskelijoiden elämässä.

Vaihe 3: Käännekohtiin vaikuttavien toimenpiteiden tunnistaminen

Listattiin yhteisöllisen opiskeluhuollon toimenpiteet eri elämän käännekohtissa. Tässä vaiheessa listattiin mahdollisimman kattavasti kaikki yhteisöllisen opiskeluhuollon toimet, jotka vaikuttavat aiemmin tunnistettuihin elämänvaiheen käännekohtiin.

Vaihe 4: Toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi

Priorisoitiin listatuista toimenpiteistä ne, joilla ennakoitiin olevan erityisen suuri vaikuttavuus elämän käännekohtissa. Priorisoitujen toimenpiteiden vaikuttavuutta ja potentiaalia arvioitiin tarkemmin erityisesti kahden kriteerin avulla: *1) Miten suuri vaikutus toimenpiteellä on ja 2) Miten suuri kattavuus toimenpiteellä on niiden joukossa, joilla on suurin tarve tuelle?*

II Opiskelu toisella asteella

Jotta yhteisöllisen opiskeluhuollon toimien ihmiskeskeistä vaikuttavuutta voidaan arvioida luotettavasti, tarkastelun tulee perustua yhteiselle käsitykselle toisen asteen opiskelijoiden elämäntilanteesta. Tässä selvityksessä tilannekuva muodostetaan yhdistämällä tilastotietoa, tutkimustietoa ja arviointiprosessissa pidettyjen työpajojen tuottamaa informaatiota.

Aluksi tarkastellaan toisen asteen opiskelun elämänvaiheen mittakaavoja tutustumalla kokonais-

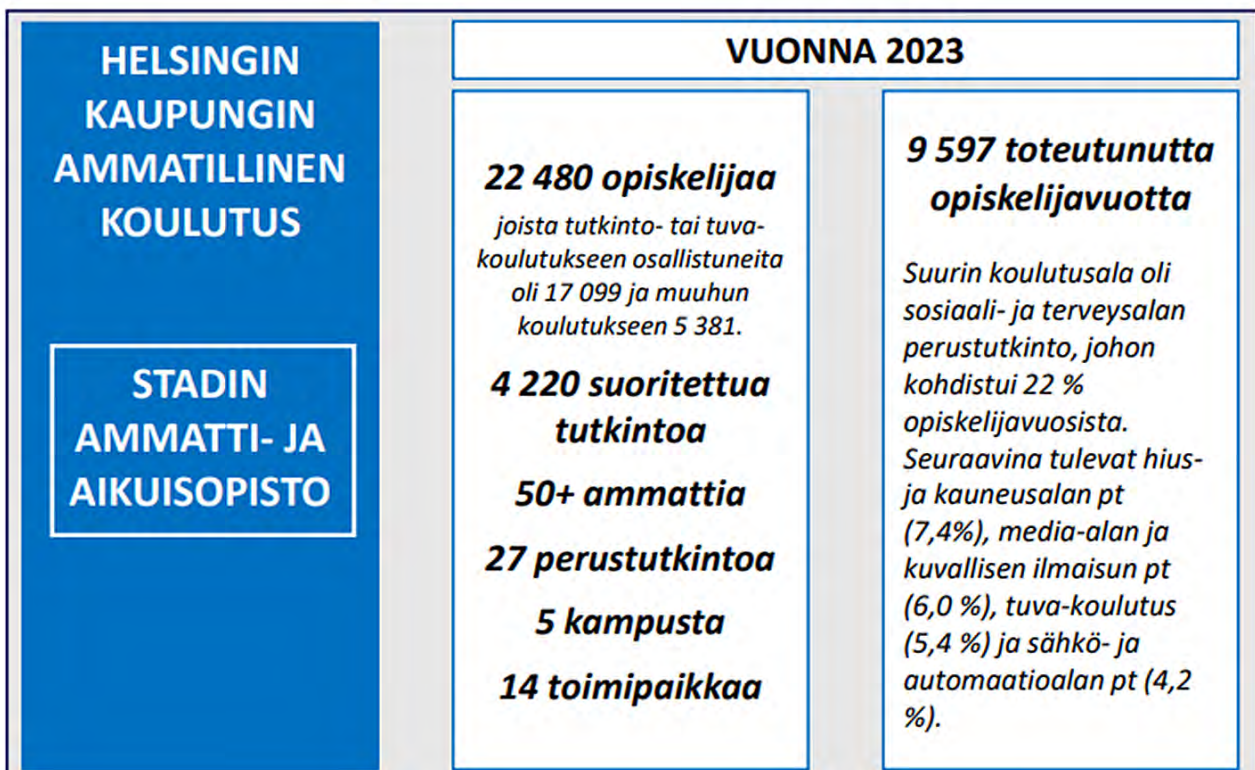
kuvaan ja keskittymällä erityisesti tukea tarvitseviin ja haastavassa elämäntilanteessa oleviin opiskelijoihin: kuinka moni opiskelee Helsingin kaupungin toisen asteen oppilaitoksissa, kuinka suuri osa opiskelijoista on vieraskielisiä ja kuinka suuri osa kuuluu erityisen tuen piiriin. Tämän jälkeen keskitytään tunnistamaan elämänvaiheen kannalta ilmiöitä ja käännekohtia, joihin vaikuttamalla voidaan edistää opiskelijan hyvinvointia ja kykyä oppia.

Vaihe 1: Elämäntapahtuman hahmottaminen

Toisen asteen opiskelijoiden määrän kehitys

Helsingissä kaupungin oppilaitoksissa opiskelee yli 30 000 toisen asteen opiskelijaa. Heistä

lukiolaisia on noin 11 000 ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoita 22 000.

KUVA 2: Helsingin ammatillisen koulutuksen koulutusalat ja toteutuneet opiskeluvuodet vuonna 2023.

<p>HELSINGIN KAUPUNGIN LUKIOKOULUTUS</p> <p>15 LUKIOTA</p>	<p>PAINOTUS</p> <p><i>Alppilan lukio: globaalikansalainen</i> <i>Helsingin kielilukio: kielet ja kansainvälisyys</i> <i>Gymnasiet Lärkan: luonnontiede ja yhteiskuntatiede</i> <i>Helsingin medialukio: yhteiskunta ja media</i> <i>Vuosaaren lukio: teknologia ja musiikki</i> <i>Etu-Töölön lukio: yrittäjyys</i></p>	<p>VUONNA 2023</p>
	<p>ERITYISTEHTÄVÄ</p> <p><i>Brändö gymnasium: urheilu</i> <i>Helsingin kuvataidelukio: kuvataide</i> <i>Helsingin luonnontiedelukio: luonnontiede</i> <i>Kallion lukio: ilmaisutaito</i> <i>Mäkelänrinteen lukio: urheilu</i> <i>Sibeliuksen lukio: musiikki ja tanssi</i> <i>Töölö gymnasium: kuvataide, musiikki ja ihmisen ekologia</i></p>	<p>NUORTEN LUKIOKOULUTUS</p> <p>10 161 opiskelijaa <i>joista suomenkielisessä lukiokoulutuksessa 8 831 opiskelijaa ja ruotsinkielisessä lukiokoulutuksessa 1 330 opiskelijaa.</i></p>
	<p>PAINOTUS & ERITYISTEHTÄVÄ</p> <p><i>Ressun lukio: tiede (painotus) & IB (erityistehtävä)</i></p> <p>AIKUISLUKIOT</p> <p><i>Konepajan aikuislukio: aikuislukio & aikuisten perusopetus</i> <i>Töölö gymnasium: aikuislukio</i></p>	<p>AIKUISLUKIO</p> <p>2 105 opiskelijaa <i>joista lukiotutkinnon suorittajia 207, kaksoistutkintoa suorittavia 482, peruskoulua suorittavia 453 ja lukio- tai peruskoulun aineopiskelijoita 963.</i></p>

KUVA 3: Helsingin lukiokoulutuksen oppilaitosten ja opiskelijoiden määrä vuonna 2023.

Vieraskielisten opiskelijoiden osuus on kasvanut Helsingissä merkittävästi viimeisen viidentoista vuoden aikana.⁵ Helsingin suomenkielisissä lukioissa vieraskielisten opiskelijoiden osuus oli vuonna 2023 nuorten koulutukseen osallistuneista opiskelijoista 17,7 prosenttia ja aikuisten opetussuunnitelmassa opiskelevista 22,9 prosenttia. Vielä vuonna 2010 Helsingin lukioissa vieraskielisten opiskelijoiden osuus kaikista opiskelijoista oli alle 10 prosenttia.⁶

Myös ammatillisessa koulutuksessa vieraskielisten opiskelijoiden määrä on kasvanut Helsingissä koko 2010-luvun ajan. Vielä vuonna 2010 kaikista ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 9 prosenttia oli vieraskielisiä, kun vuonna 2023 vieraskielisten osuus oli jo 46 prosenttia Helsingin kaupungin järjestämässä ammatillisessa koulutuksessa.⁷

Erityisen tuen tarve

Perusopetuksesta tulee toiselle asteelle vuosi vuodelta enemmän opiskelijoita, joilla on kasvavissa määrin tarve erityiseen tukeen opinnoissaan. Stadin AO:n alle 20-vuotiaista opiskelijoista 32 prosenttia sai erityistä tukea vuonna 2023. Ammatillisessa koulutuksessa erityistä tukea saavat eniten tytöt ja suomenkieliset opiskelijat. Ammatillisen koulutuksen alle 20-vuotiaista tytöistä 38 prosenttia sai tukea, pojista 26 prosenttia. Suomenkielisistä tukea sai 36 prosenttia, vieraskielisistä 23 prosenttia.⁸

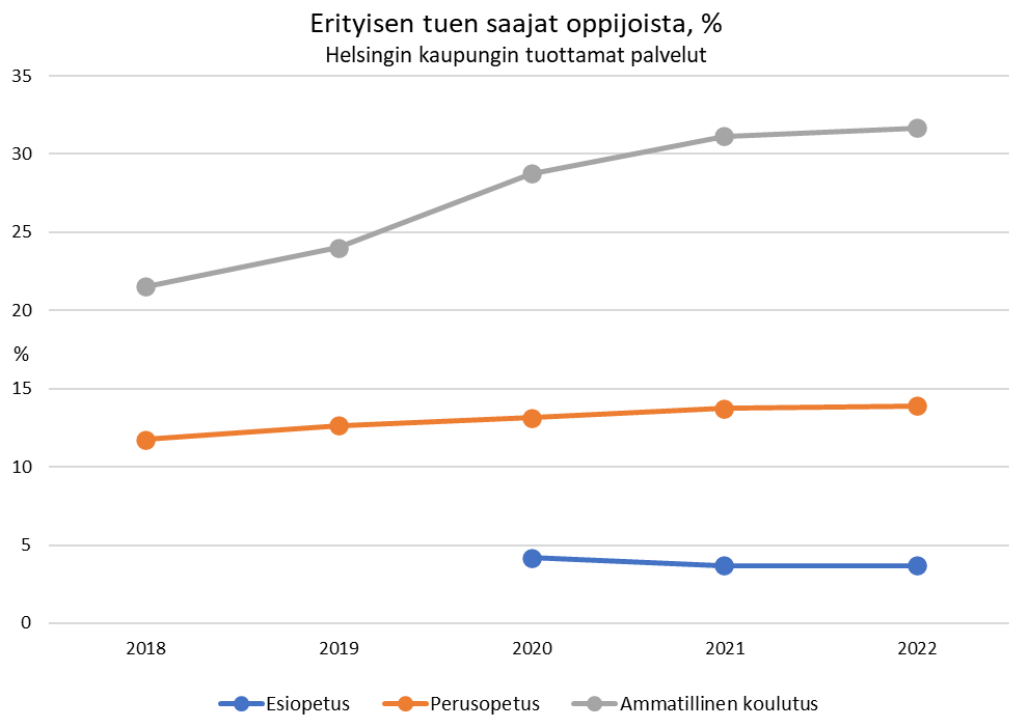
Suomenkielisissä lukioissa oppimisen tuen suunnitelma on tehty 20.9.2023 mennessä 16 prosentille kaikista lukio-opiskelijoista. Vaihtelua lukioiden välillä on paljon. Pienimmillään Helsingin kaupungin lukiossa on tehty oppimisen tuen suunnitelma 7 prosentille opiskelijoista ja suurimmillaan 23 prosentille opiskelijoista.

5 Lähde: Kaskon toimintakertomus 2023.

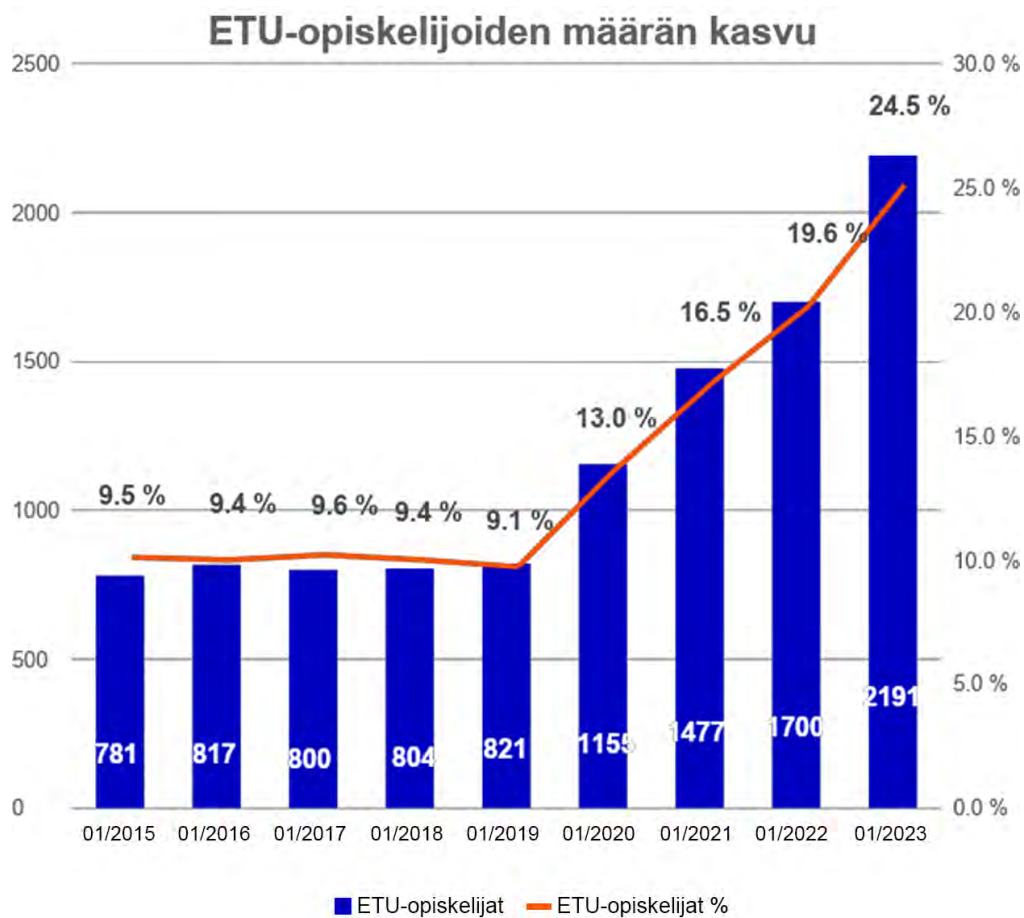
6 Lähde: Vipunen 2023, Helsingin kaupungin erillisaineisto.

7 Lähde: Kaskon toimintakertomus 2023.

8 Lähde: Vipunen 2023, Helsingin kaupungin erillisaineisto.

KUVA 4: Erityistä tukea saavat oppijat. Lähde: Helsingin kaupunki ja Koski-palvelu.

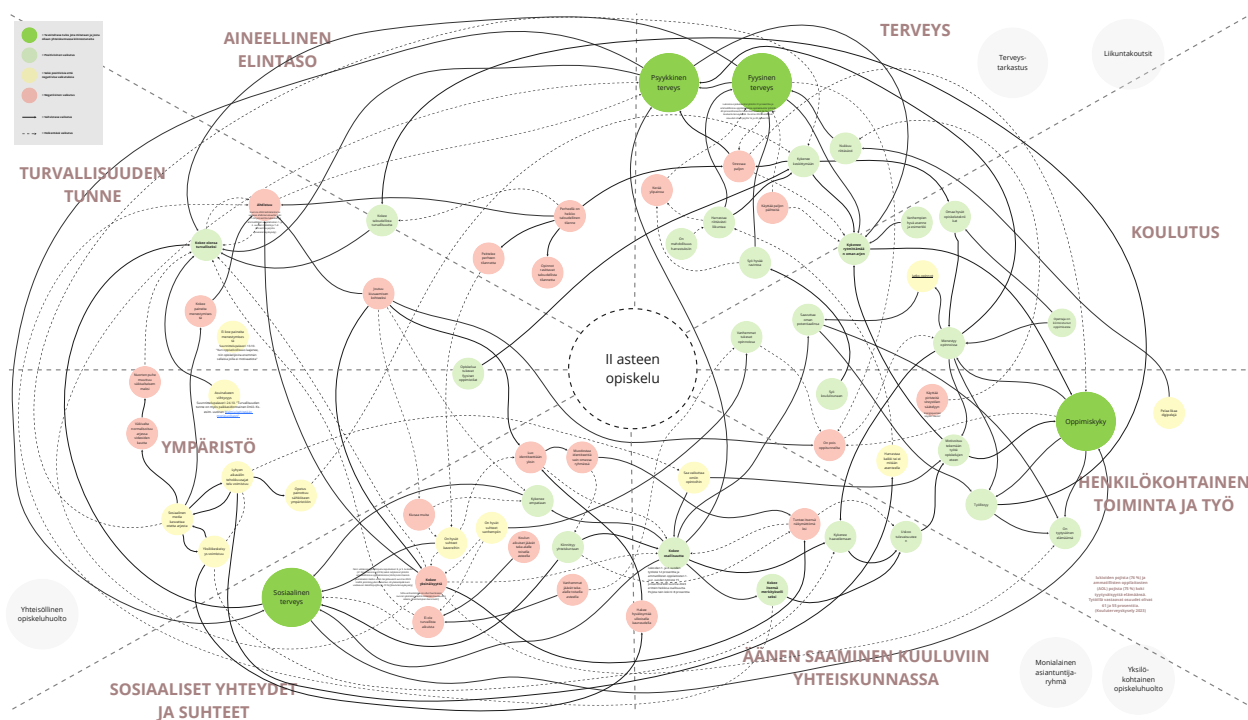
KUVA 5: Erityistä tukea saavien opiskelijoiden määrät 2015–2023 Stadin AO:ssa.

Kokonaiskuva toisen asteen opiskelijoiden ilmiöistä

Arviointiprosessissa piirrettiin yhdessä kokonaiskuva toisen asteen opiskelijoiden keskeisistä ilmiöistä. Ilmiökarttaan kuvattiin kaikki sellaiset askeleet, joilla on tärkeä merkitys toisen asteen opiskelijoiden elämässä. Askeleiden välille piirrettiin edelleen vaikutuksia, eli syyseuraus-suhteita. Myös vaikutuksissa keskityttiin vain merkityksellisiin ja opiskelijoilla toistuviin vaikutuksiin. Askeleet ja niiden välille piirretyt vaikutukset muodostavat vaikutus-

ketjuja. Vaikutusketjut muodostavat edelleen ilmiöiksi kutsuttavia kokonaisuuksia, esimerkiksi ”kykenee rytmittämään oman arkensa”.

Ilmiökartan viitekehikkona käytettiin Stiglitz-hyvinvointiviitekehystä, jonka tehtävänä on varmistaa että kuvattavat ilmiöt kattavat keskeiset elämänvaiheen osa-alueet. Ilmiökartta muodostaa pohjan käännekohtien tunnistamiselle ja opiskeluhuollon toimenpiteiden vaikuttavuuden arvioinnille.

KUVA 6: Toisen asteen opiskelun ilmiökartta. Verkkosijainti: bit.ly/toisen-asteen-opiskelu.

Vaihe 2: Elämäntapahtuman käännekohtien tunnistaminen

Suuri osa opiskelijoista voi vuoden 2023 Kouluterveyskyselyn mukaan hyvin⁹. Sellaisten nuorten, jotka eivät voi hyvin tai ovat riskissä syrjäytyä, määrä on kuitenkin kasvava. Nuorten elämästä voidaan tunnistaa käännekohtia, joihin vaikuttamalla vahvistetaan hyvinvointia, tuetaan kiinnittymistä opintoihin ja yhteiskuntaan sekä vähennetään syrjäytymisen riskejä. Samat käännekohtat ovat tunnistettavissa yhtä lailla ammatillisen oppilaitoksen kuin lukio-opiskelijoiden keskuudessa.

Seuraavaksi kuvataan neljä selvityksessä tunnistettua toisen asteen opiskelun elämäntapahtuman keskeistä ilmiötä, eli käännekohtaa.

Käännekohta #1: Kykenee rytmittämään oman arkensa

(Meille) kerrotaan paljon asioita, mutta ei miten niitä pitää tehdä – toisen asteen opiskelijan kommentti työpajassa

Ei ole mahdollista olla epävarma ja etsii itseä vaan tehokkuusajattelu puskee joka paikasta, systeemi ohjaa täydellisyyteen: vanhemmilta, yhteiskunnasta, koulusta, jopa Kim Kardashianilta tulee ohjeita miten pitäisi elää – toisen asteen opiskelijan kommentti työpajassa

Opiskelijan oma kyky rytmittää ja hallita arkea on edellytys opintoihin kiinnittymiselle ja opintojen sujuvuudelle. Nuoren on pystyttävä suunnittelemaan opintojaan sekä osattava aikatauluttaa opiskelunsa suhteessa vapaa-aikaan ja mahdolliseen työssä käymiseen. Uni, ravinto ja liikunta ovat tärkeitä fysiologisia taustatekijöitä. Pelkkä tietoisuus näiden merkityksestä ei kuitenkaan riitä sujuvan arjen ja elämäntapojen ylläpitoon eikä elämäntapojen muutokseen. Tarvitaan kykyä

ohjata omaa opiskelua ja elämäntapahtumaa. Tämä kyky kehittyy hyvissä kohtaamisissa sekä tarkoituksenmukaisella opetuksella ja ohjauksella¹⁰.

Arjen hallinnassa on harvoin kyse siitä, ettei nuorilla ole tietoa siitä, mitä pitäisi tehdä. Arjen hallinnan juurisyyt löytyvät usein muista ongelmista, kuten mielenterveyden haasteista, yksinäisyyden kokemuksesta tai motivaation puutteesta. Opiskelijalla on oltava tunne siitä, että hänellä on mahdollisuus ja kyky vaikuttaa omaan elämäänsä, tulevaisuuteensa ja ympäröivään yhteiskuntaan. Tulevaisuususkon on sidoksissa siihen, että opiskelija ymmärtää opintojen olevan keino saavuttaa toivomansa tulevaisuus.

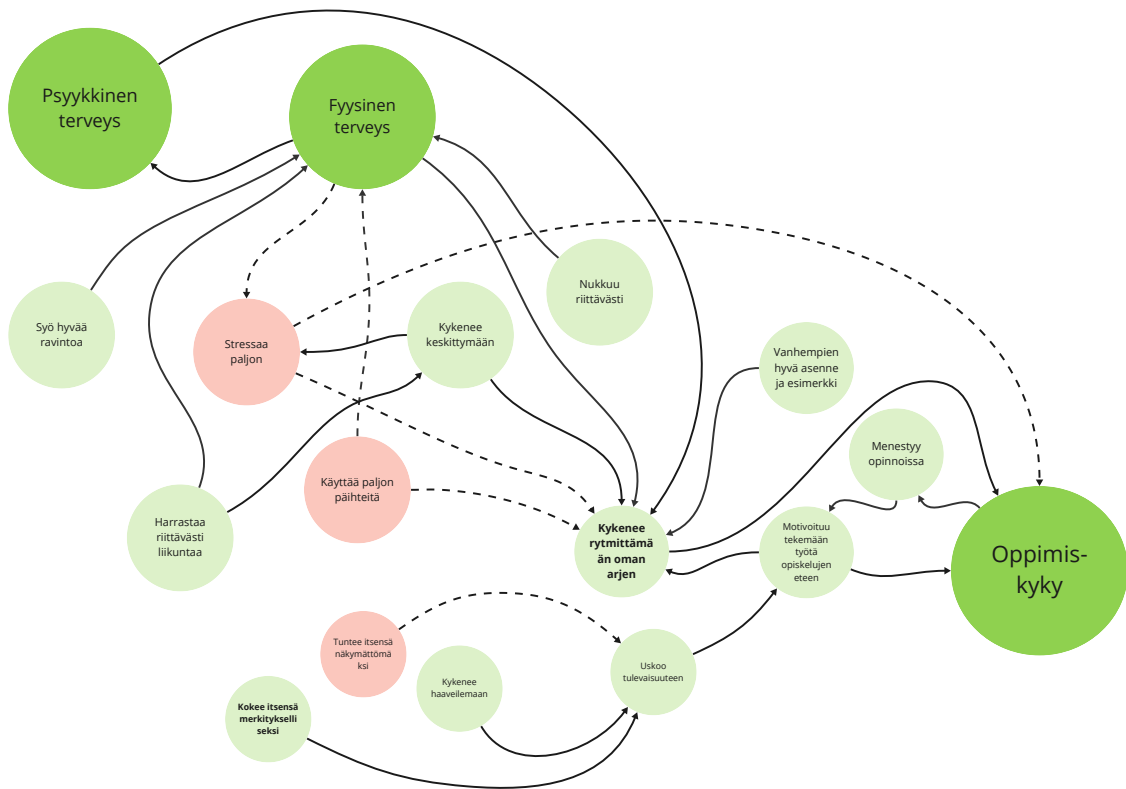
Vanhemmat ja kaverit ovat merkittävässä roolissa opiskelijan elämässä. Esimerkki vaikuttaa nuoren asenteisiin ja tottumuksiin arjen perusasioissa, kuten ravintotottumuksissa, liikunnan harrastamisessa ja päihteiden käytössä.

”Kykenee rytmittämään oman arkensa” -tutkimuksen valossa:

- Noin 30 % lukiolaisista ja yli 35 % ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi (Kouluterveyskysely 2023, Helsingin Kaupungin oppilaitosten tulokset)
- 59 % lukiota ja 58 % ammattioppilaitosta käyvistä tytöistä, ja 33 % lukiota ja 31 % ammattioppilaitosta käyvistä pojista kokee olonsa uupuneeksi päivittäin (Kouluterveyskysely 2023, Helsingin tulokset)
- Terveytensä keskinkertaiseksi tai huonoksi kokevien osuudet ovat selvästi yleisempiä kuin vielä 2010-luvun alkupuolella. Esimerkiksi nykyinen lukiolaisten osuus 28 % on runsas 9 %-yks. korkeampi kuin vuonna 2013. (Kouluterveyskysely 2023, Helsingin Kaupungin oppilaitosten tulokset)

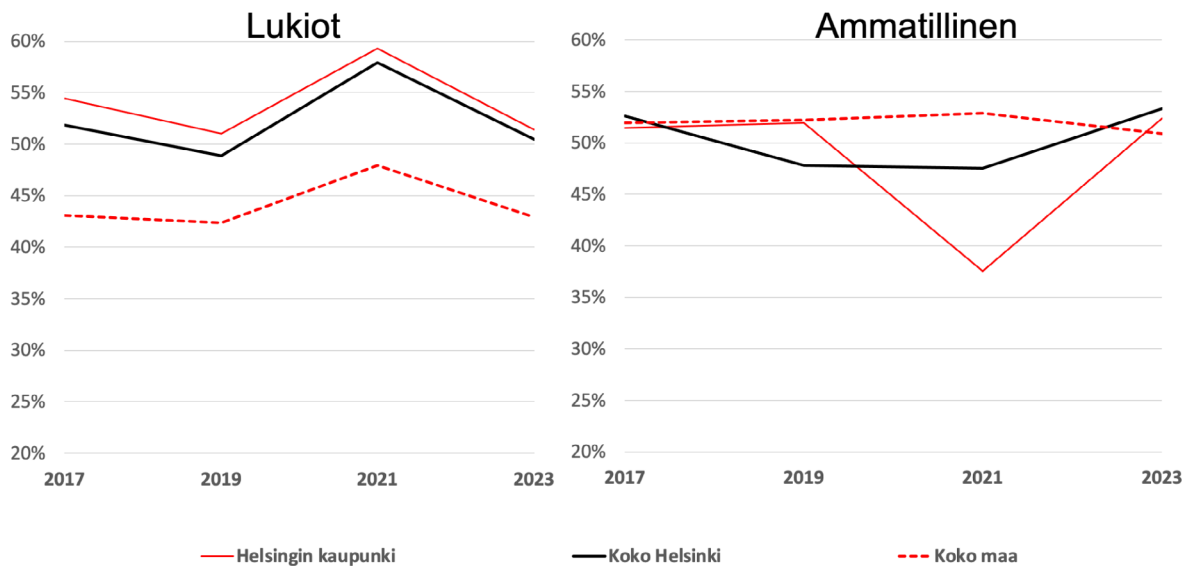
9 Lähde: Kouluterveyskysely 2023

10 Lähde: Maunu, A, Hemberg, J, Korzhina, Y, Sundqvist, A, Östman, L, Groundstroem, H, Nyström, L & Nyman-Kurkiala, P (2022). Vaikeuksia ja vahvistavaa vuorovaikutusta. Covid-19-pandemian vaikutuksia nuorten toimintaympäristöihin, hyvinvointiin ja oppimiseen aiemman tutkimuksen valossa.

KUVA 7: Vaikutusketjut käännekohtassa ”Kykenee rytmittämään oman arkensa”.
Verkkosijainti: bit.ly/toisen-asteen-opiskelu.

16. Nukkuu arkisin alle 8 tuntia

KUVA 8: Käännekohtan ”Kykenee rytmittämään oman arkensa” keskeinen indikaattori.
Lähde: Kouluterveyskysely 2023.

Käännekohta #2: Kokee itsensä merkitykselliseksi

Lukion valtaus loi jonkinlaista yhteenkuuluivaisuuden ja merkityksellisyyden tunnetta, tuntui että myös koulun henkilökunta kuuli meitä enemmän – toisen asteen opiskelija

Merkityksellisyyden ja kuulumisen kokemus on sujuvien arkirytmien ohella toinen keskeinen opintoihin ja yhteiskuntaan kiinnittymisen peruspilari. Tässä yhteydessä on olennaista sosiaalinen kiinnittyminen itselle merkityksellisiin yhteisöihin. Vaikka merkityksellisyyden kokemus on yksilöllinen, se syntyy yhteisöissä tapahtuvien kohtaamisten kautta. Toisen asteen opiskelussa korostuu tällä hetkellä yksilöllisyys ja itsenäinen tekeminen. Merkityksellisyyden kokemuksen kannalta keskeinen kiinnittyminen osaksi opiskeluyhteisöä ei tapahdu automaattisesti¹¹.

Opiskelijoiden yhteiset tavoitteet ja päämäärät ovat tärkeitä yhteenkuuluvuuden kannalta. Toisen asteen oppilaitoksissa voi suorittaa hyvin erilaisia opintoja, ja opiskelijoiden motivaatio opintoja kohtaan vaihtelee merkittävästi eri aloilla.

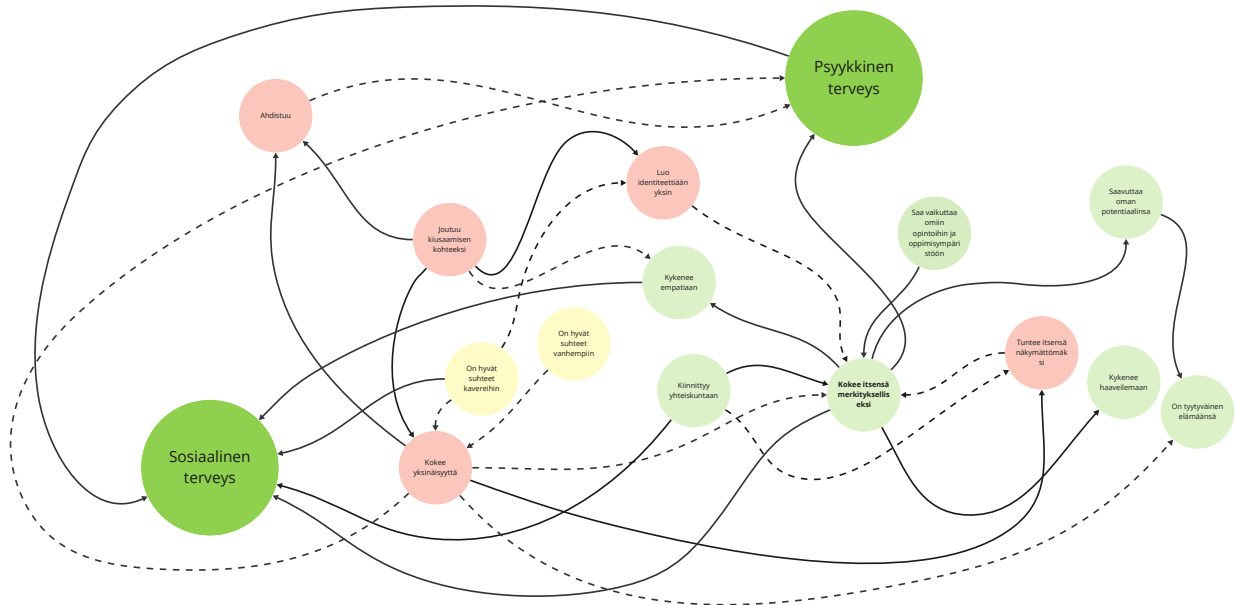
Opiskelijat toivat esiin keskusteluissa että haasteena yhteishengen luomiselle on iso joukko opiskelijoita, joilla ei ole motivaatiota opiskeltavaa alaa tai opintoja kohtaan. Opiskeluihin on joko ajautettu tai haettu, koska on ollut pakko. Prosessissa tuli näkyväksi että oppilaitoksen yhteisöllisyyden vahvistaminen ei vaadi suuria resursseja. Esimerkiksi yhteisillä matalan kynnyksen tapahtumilla voi olla iso merkitys yhteisön rakentumisessa.

Merkitystä luo kokemus siitä, että pystyy vaikuttamaan asioihin. Pelkkä mielipiteen kysyminen harvoin vahvistaa toimijuuden tunnetta. Osallisuuden kokemus syntyy aidosta kuuntelemisesta ja kiinnostuksesta opiskelijan ajatuksia kohtaan. Työpajoissa nousi vahvasti esille se, miten tärkeää opiskelijoiden toiveisiin vastaaminen on. Työpajoissa todettiin, että opiskelijoiden toiveet ja henkilöstön näkemykset eivät aina kohtaa. Tämä heikentää toimijuuden kokemusta opiskelijoilla, kun heidän arvostamiaan asioita ei edistetä. Hyvä esimerkki toimijuuden vahvistamisesta on nuorten monissa oppilaitoksissa syksyllä 2023 toteuttamat hallituksen leikkauksia vastustavat oppilaitosten valtaukset. Monille opiskelijoille jäi erityisesti mieleen henkilökunnan arvostava ja ymmärtävä reaktio, joka vahvisti nuorten kokemusta toimijuudesta ja kuulluksi tulemisesta.

”Kokee itsensä merkitykselliseksi” tutkimuksen valossa:

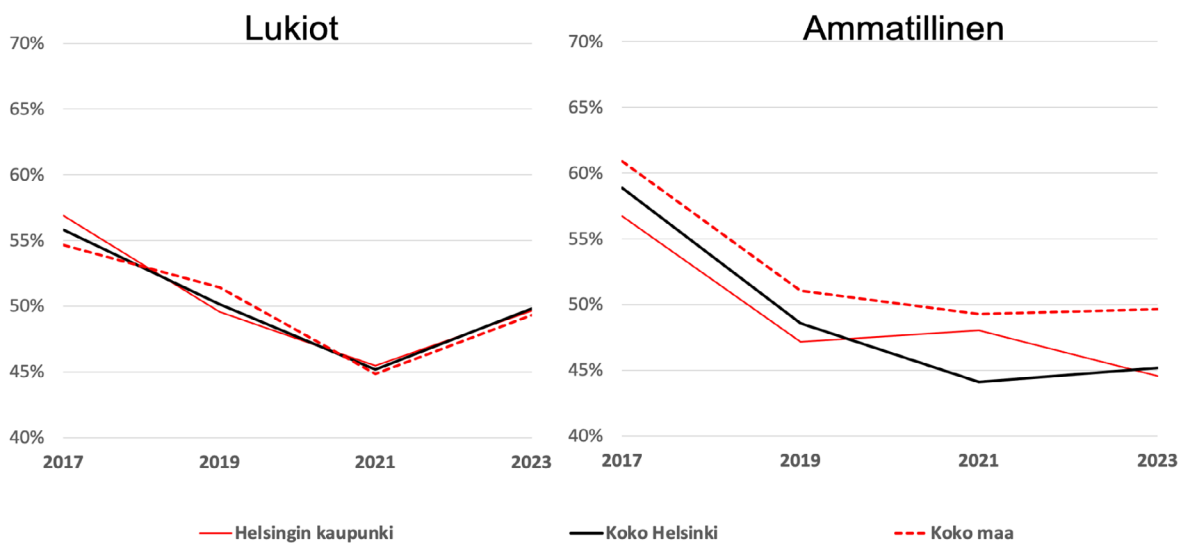
- Noin puolet lukiolaisista ja noin 45 % ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista kokee olevansa tärkeä osa kouluyhteisöä (Kouluterveyskysely 2023, Helsingin Kaupungin oppilaitosten tulokset)
- Vähän yli 85 % lukiolaisista ja vähän alle 85 % ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista oli sitä mieltä että luokan tai ryhmän opiskelijat viihtyvät hyvin yhdessä (Kouluterveyskysely 2023, Helsingin Kaupungin oppilaitosten tulokset)
- Vähän yli 15 % lukiolaisista ja hieman alle 30 % ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista koki että heillä on hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa (kouluterveyskysely 2023, Helsingin Kaupungin oppilaitosten tulokset)

11 Lähde: Maunu, A, Hemberg, J, Korzhina, Y, Sundqvist, A, Östman, L, Groundstroem, H, Nyström, L & Nyman-Kurkiala, P (2022). Vaikeuksia ja vahvistavaa vuorovaikutusta. Covid-19-pandemian vaikutuksia nuorten toimintaympäristöihin, hyvinvointiin ja oppimiseen aiemman tutkimuksen valossa.

KUVA 9: Vaikutusketjut käännekohtassa ”Kokee itsensä merkitykselliseksi”.
 Verkkosijainti: bit.ly/toisen-asteen-opiskelu.

1. Kokee olevansa tärkeä osa koulu yhteisöä

KUVA 10: Käännekohtan ”Kokee itsensä merkitykselliseksi” keskeinen indikaattori.
 Lähde: Kouluterveyskysely 2023.

Käännekohta #3: Kokee olonsa turvalliseksi

Meillä oli hiljattain oppilaitoksessa rasismiin liittyvä juttu, jän miettimään että mitä tapahtuu jos turvallisen yhteisön pelisääntöjä rikotaan, onko puhuttelu ainoa seuraus – toisen asteen opiskelija

Kyky sietää epävarmuutta on tullut yhä tärkeämmäksi, ja sitä vaaditaan turvallisuuden tunteen ylläpitämiseen muuttuvassa maailmassa. Tutkimusten mukaan nuorten tarve turvallisuutta rakentaville kohtaamisille on korostunut erityisesti kriisien aikana.

Isojen maailmanpoliittisten kriisien ohella myös päihheet ja väkivalta huolettavat nuoria. Huolet vaikuttavat siihen, miten turvallisenä oma elinympäristö koetaan. Sosiaalisessa mediasa leviävät videot pahoinpitelyistä ja nöyryyttämistä arkipäiväistävät väkivallan ja luovat turvattomuuden tunnetta. Kiusaaminen ja seksuaalinen häirintä sekä vihapuhe heikentävät turvallisuuden kokemusta. Tämän lisäksi peruskoulussa koetun kiusaamisen jättämät jäljet näkyvät turvallisuuden tunteessa voimakkaasti vielä toisen asteen opinnoissa.¹²

Huoli omasta toimeentulosta ja pärjäämisestä vaikuttavat merkittävästi turvallisuuden tunteeseen. Tutkimusten mukaan hintojen nousu yhdistettynä työelämän epävarmuuteen on lisännyt nuorten kokemaa turvattomuuden tunnetta.¹³

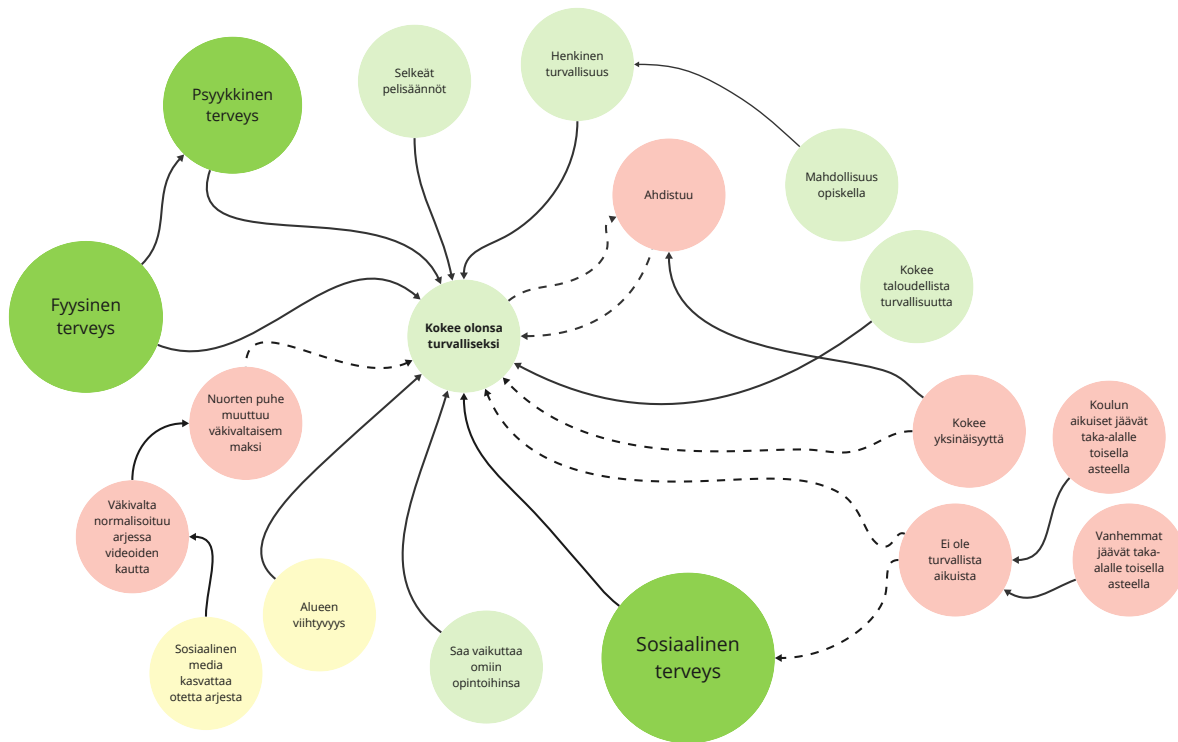
Turvattomuuden tunnetta lisää myös itsenäistyminen, vaikka nuorilla on edelleen tarve turvallille kohtaamisille ja aikuisille. Turvalliset aikuiset edistävät sosiaalista kiinnittymistä ja vertaissuhteita. Ristiriidat kodin, yhteiskunnan ja oppilaitoksen arvojen ja normien välillä aiheuttavat psykologista turvattomuutta osalle opiskelijoista.

”Kokee olonsa turvalliseksi” tutkimuksen valossa:

- Yli 30 % ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista ja yli 25 % lukioiden opiskelijoista on kokenut syrjintää koulussa tai vapaa-ajalla lukukauden aikana (Koulu-terveyskysely 2023, Helsingin Kaupungin oppilaitosten tulokset)
- Noin 40 % lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevista tytöistä on kokenut häirintää julkisessa tilassa viimeksi kuluneen vuoden aikana (Koulu-terveyskysely 2023, Helsingin tulokset)
- Yli 25 % lukioiden ja yli 20 % ammatillisen oppilaitosten opiskelijoista kokee kohtalaista tai vaikeaa ahdistusta (Koulu-terveyskysely 2023, Helsingin Kaupungin oppilaitosten tulokset)

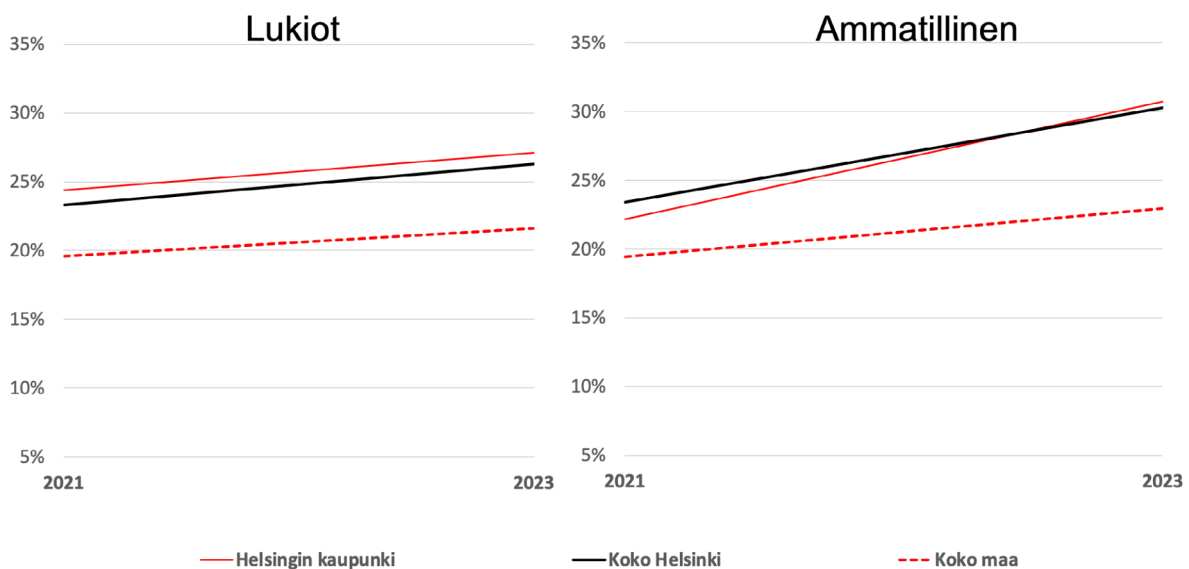
12 Lähde: Maunu, A, Hemberg, J, Korzhina, Y, Sundqvist, A, Östman, L, Groundstroem, H, Nyström, L & Nyman-Kurkiala, P (2022). Vaikeuksia ja vahvistavaa vuorovaikutusta. Covid-19-pandemian vaikutuksia nuorten toimintaympäristöihin, hyvinvointiin ja oppimiseen aiemman tutkimuksen valossa.

13 Lähde: Lapsen ääni 2023 – Pelastakaa Lapset

KUVA 11: Vaikutusketjut käännekohdassa ”Kokee olonsa turvalliseksi”.
Verkkosijainti: bit.ly/toisen-asteen-opiskelu.

9. Kokenut syrjintää koulussa tai vapaa-ajalla

KUVA 12: Käännekohdan ”Kokee olonsa turvalliseksi” keskeinen indikaattori.
Lähde: Kouluterveyskysely 2023.

Käännekohta #4: Ei jää yksin

Ryhmäytyminen oman ja toisten ryhmien kanssa tärkeää. Jos jää alussa ulkopuolelle voi olla vaikea päästä taas mukaan, mulla kävi just niin edellisissä opinnoissa
– toisen asteen opiskelija

Yksinäisyys on ongelma joka pahimmillaan tappaa – työpajaan osallistunut asiantuntija

Yksinäisyys on negatiivinen psyykinen olotila, jossa ihminen kokee ahdistusta määrällisesti tai laadullisesti puutteellisista ihmissuhteista. Yksinäisyys on kokemuksena aina epämiellyttävä ja ahdistava. Sekä yksinäisyys että sosiaalinen eristäytyneisyys heikentävät psyykkistä ja fyysistä terveyttä. Yksinäisyys huomattavasti enemmän kuin eristäytyneisyys¹⁴.

Toisen asteen opiskelijoiden yksinäisyyden kokemus on kasvanut lähes 20 prosenttiin kaikista opiskelijoista¹⁵. Tutkimusten mukaan pitkään jatkuessaan yksinäisyys heikentää pysyvästi hyvinvointia ja terveyttä. Britanniassa yksinäisyyden on laskettu maksavan vuodessa yli 11 300 euroa jokaista yksinäistä kohden. Suomessa yksinäisyyden kustannusten arvioidaan olevan miljardiluokkaa vuosittain¹⁶. Yksinäisyyttä lievittävä sosiaalinen kiinnittyminen on puolestaan keskeinen opintoihin ja yhteiskuntaan kiinnittymisen pilari.

Toisen asteen opiskelijoiden yksinäisyys jää helposti piiloon. Harva nuori haluaa tuoda esiin omaa yksinäisyyttään. Ammattilaisten kokemuksen mukaan opiskelija saattaa jopa mieluummin valehdella ystävien määrästä kuin kertoa olevansa yksinäinen. Yksinäisyys vaikuttaa myös siihen, kuinka aktiivisesti nuori käy koulussa. Työpajassa toiselle asteelle siirtyminen tunnistettiin merkittäväksi riskitekijäksi yksinäisyyden kokemuksen syntymisessä.

Käännekohta ”Ei jää yksin” tutkimuksen valossa:

- Vähän alle 20 % toisen asteen opiskelijoista tuntee itsensä yksinäiseksi melko usein tai jatkuvasti (Kouluterveyskysely 2023, Helsingin Kaupungin oppilaitosten tulokset)
- 53 % toisen asteen opiskelijoiden vanhemmista on ollut viimeisen kuuden kuukauden kuluessa huolissaan oman lapsensa yksinäisyydestä (Vanhempainbarometri, toinen aste, 2022)
- 83 % oppilaitosten henkilöstöstä kokee, että nuorten yksinäisyys liittyy koulupoissaoloihin. (School to Belong -tutkimus)
- 34 % henkilöstöstä, joiden oppilaitos on toista vuotta mukana School to Belong -ohjelmassa kokee, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa nuorten yksinäisyyteen

14 Lähde: Niina Junttila(2023) Yksinäisyys ja ostrakismi uhkaavat koko yhteiskunnan hyvinvointia ja turvallisuutta

15 Lähde: Kouluterveyskysely 2023

16 Lähde: Right to Belong -hanke

III Opiskeluhuollon vaikuttavuuden arviointi

Vaihe 3: Käännekohtiin vaikuttavien toimenpiteiden tunnistaminen

Opiskeluhuollolla tarkoitetaan oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa oppilaitosyhteisössä.

Selvityksessä opiskeluhuollollista työtä tarkasteltiin laajasti koko oppilaitosyhteisön suorittamana kokonaisuutena opiskelijalähtöisesti. Työskentelyä oppilaitoksessa ohjaa moniammatillinen opiskeluhoitoryhmä rehtorin tai koulutuspäällikön johdolla. Käännekohtien tarkastelussa kiinnitetään erityisesti huomioita yhteisöllisen opiskeluhuollon toimintaan ja sen

vaikuttavuuteen opiskelijan hyvinvoinnin ja hyvän oppimisen näkökulmasta.

Helsingin kaupungin toisen asteen opiskelu- huollolle on asetettu tavoitealueita, joiden toimenpiteistä suurin osa kohdistuu kaikkiin opiskelijoihin. Tavoitteet on määritelty Helsingin kaupungin kasvatuksen ja koulutuksen toimialan opiskeluhoitosuunnitelmassa 2023¹⁷.

Seuraavaksi listataan edellä kuvattuja arviointiprosessissa tunnistettuja toisen asteen opiskelijoiden elämän käännekohtiin liittyviä toimenpiteitä.

TAULUKKO 1: Opiskeluhuollon toimenpiteitä toisen asteen opiskelijan käännekohtissa.

Käännekohta #1: Kykenee rytmittämään oman arkensa

Tärkeän elämäntaidon valmentaminen

- hyvinvoinnin teemaviikot
- psykoedukatiiviset ryhmät opiskelijoille (esim. jännittäjäryhmät, stressityöpajat)
- unikoulu ja mielen hyvinvointi -kurssit
- liikuntacoach-toiminta, liikuntavälitunnit
- ajanhallinnan harjoittelu psykologien ja kuraattorien kanssa
- rutiinit: koulu alkaa joka päivä kello 9.00

Opetus- ja ohjaushenkilöstön täydennyskoulutus ja työskentelymenetelmät, jotka vahvistavat muun muassa haastavassa elämäntilanteessa olevien opiskelijoiden tukemista

- huoli puheeksi -menetelmä
- nepsy-vertaistukiryhmä
- ryhmänohjaajan tietotyöpöytä

Perheen antaman tuen vahvistaminen

- kotiväenillat/vanhempainillat

17 Lähde: <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/KasKo/hki-koulutuksenjarjestajan-opiskeluhoitosuunnitelma.pdf>

Käännekohta #2: Kokee itsensä merkitykselliseksi

Tutustuminen muihin opiskelijoihin ja mukaan pääseminen kurssin/opintojen alussa

- säännöllinen ryhmäyttäminen
- hyvinvointikahvila
- turvallisen yhteisön pelisäännöt
- yhteisöllinen taidepaja

Aikuiset tukemassa nuorten vertaissuhteita

- kysytään opiskelijoiden mielipiteitä
- opiskelijat mukana tapahtumien järjestämisessä
- SPR:n kohtaamiskahvila
- hyvinvointikahvila
- tutortoiminta
- opiskelijafoorumi
- sosiaalisten taitojen vahvistaminen
- teematehtävät
- koko koulun tapahtumat
- vertaistuelliset ryhmät (esim. nepsy-ryhmä)

Käännekohta #3: Kokee olonsa turvalliseksi

Oppilaitoksen aikuiset tuntevat opiskelijat ja toisensa

- opiskelijoiden kiireetön ja arvostava kohtaaminen arjessa
- opettaja tuntee opiskelijansa
- alueellinen yhteistyö
- antirasismi
- yhteistyö poliisin kanssa
- yhdenvertaisuus
- sovitut säännöt yhteisössä
- säännöllinen ryhmäyttäminen
- tervehtiminen
- hyvinvointiryhmä

Selkeät yhteiset toimintaohjeet

- turvallisen yhteisön pelisäännöt
- turvallisuuskävely
- johdonmukainen puuttuminen
- ikävien ilmiöiden puheeksiotto
- sovittelu

Käännekohta #4: Ei jää yksin

Koko yhteisö saadaan mukaan toimimaan

- kaveripöytä ruokalaan
- opetushenkilöstön reagointi yksinäisyyteen (puheeksiotto)
- yksinäisyyden tavoitteellinen ehkäisy (School to Belong)

Ryhmyttäminen

- uusien opiskelijoiden ryhmätykset opintojen alkuvaiheessa
- aikuinen jakaa parit
- liikuntacoach-toiminta
- pedagogiset ratkaisut vertaisuuden vahvistamiseksi
- Majakka-toiminta

Matalan kynnyksen osallistumista

- tutor- ja opiskelijakuntatoiminta
- erilaiset vertaisryhmät
- turvallinen aikuinen saatavilla
- SPR:n kohtaamiskahvila
- rentoutuspajat
- matalan kynnyksen hyvinvointipalvelut ilman lähetteitä

Arviointiprosessissa valittiin yhdessä yllä listattujen toimenpiteiden joukosta potentiaalisimmat toimenpiteet. Vaikuttavuuden arviointiin valikoitui seuraavat toimenpiteet:

- Toimenpide 1: Arvostava kohtaaminen
- Toimenpide 2: Ryhmyttäminen
- Toimenpide 3: Turvallisen yhteisön pelisäännöt
- Toimenpide 4: Hyvinvointikahvila
- Toimenpide 5: Yksinäisyyden ehkäiseminen / School to Belong -ohjelma

Vaihe 4: Toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi

Toimenpiteiden vaikuttavuuden arvioinnissa keskeistä on saada ymmärrys *tarkalla tasolla vaikutuksista yksittäisen opiskelijan hyvinvointiin (Vaikutus) ja riittävällä tasolla kuinka moneen opiskelijaan vaikutukset kohdistuvat (Määrä)*. Arviointia tehdään *sekä nykytilan, että potentiaalın näkökulmasta (Vaikuttavuus)*.

Vaikuttavuuden arvioinnin tueksi tarvitaan arviointityökalu, jotta vaikuttavuuden tulkinta on selkeä. Tässä prosessissa käytettiin seuraavaa vaikuttavuuden arvioinnin työkalua mittakaavan arviointiin.

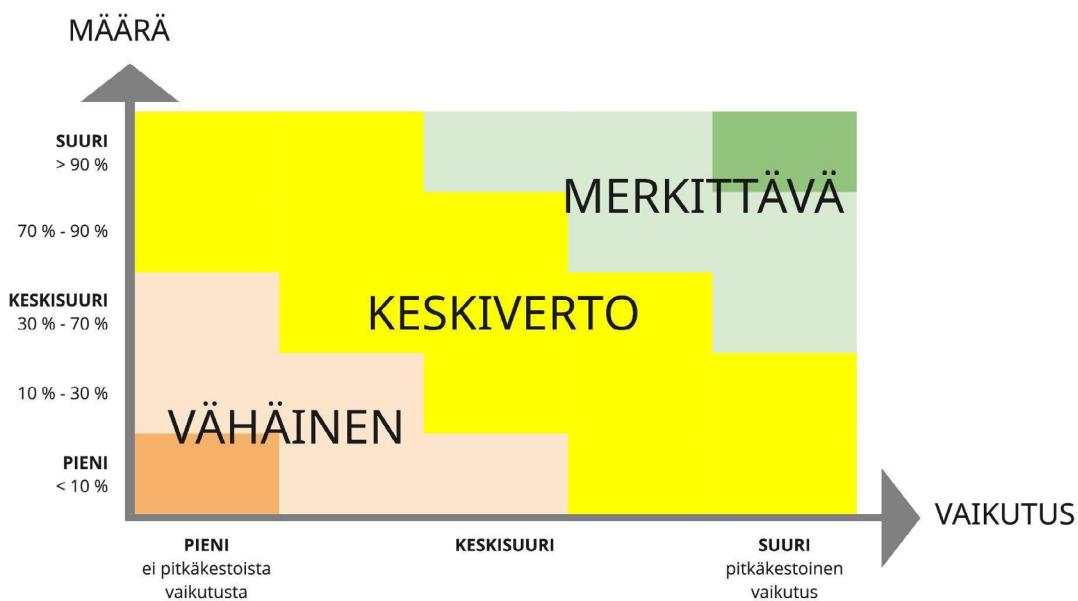
TAULUKKO 2: Vaikuttavuuden arvioinnin työkalu.

Toimenpiteen "X" vaikuttavuuden arviointi vaikuttaa käännekohtaan #N

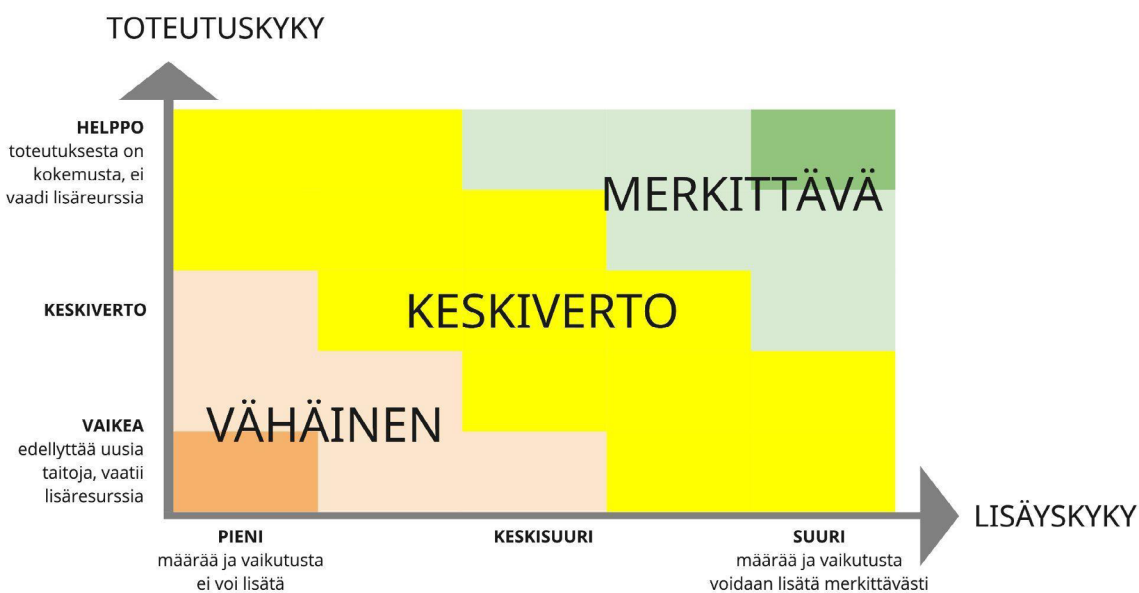
Nykytila				Potentiaali
Kuvaus	Vaikutus	Määrä	Vaikuttavuus	Vaikuttavuus
Kuvataan selkokielellä, mitä toimenpiteessä tehdään.	Kuvataan tarkemmin toimenpiteen vaikutus kohderyhmään hyödyntäen ilmiökarttaa. Nimetään tärkeimmät ilmiökartalla näkyvät askeleet, joihin toimenpide vaikuttaa.	Arvioidaan määrä, joihin toimenpide vaikuttaa (prosentuaalinen osuus kohderyhmässä).	Lasketaan vaikuttavuuden nykytila = vaikutus x määrä.	Arvioidaan potentiaali vaikuttavuudelle (muutos vaikutuksessa tai/ ja määrässä).

Vaikuttavuuden arviointityökaluun lisättiin vielä värikoodit, jotka ohjaavat huomion vaikuttavuuden potentiaalin kannalta olennaisiin kohtiin.

TAULUKKO 3: Vaikuttavuuden arviointityökalu: nykytila.

TAULUKKO 4: Vaikuttavuuden arviointityökalu: potentiaali.

Seuraavaksi esitellään arviointiprosessissa tehdyt vaikuttavuuden arviot.

Toimenpide 1: Arvostava kohtaaminen

TAULUKKO 5: Toimenpiteen ”Arvostava kohtaaminen” vaikuttavuuden arviointi.
Vaikuttaa käännekohtaan #3 (Kokee olonsa turvalliseksi)

Nykytila				Potentiaali
Kuvaus	Vaikutus	Määrä	Vaikuttavuus	Vaikuttavuus
Tervehtiminen, kuulumisten kysyminen, silmiin katsominen, kohtaaminen.	Keskisuuri: Mallintaa esimerkin kautta: Opiskelijat saavat aikuisilta myönteisen toimintamallin -Rakentaa luottamusta aikuisten ja nuorten välille Vaikuttaa askeliin: ”ei ole turvallista aikuista”, ”tuntee itsensä näkymättömäksi”.	Keskisuuri: 60 %	Keskisuuri vaikutus x Keskisuuri määrä = Keskiverto toimenpide	Laadukkaista kohtaamisista on mahdollista tehdä merkittävästi yleisempää
Koulun aikuisen pysähtyminen, kun havaitaan että nuorella on tälle tarve.	Suuri: Vaikuttaa askeliin: ”ei ole turvallista aikuista”, ”tuntee itsensä näkymättömäksi”, ”koulun aikuiset jäävät taka-alalle toisella asteella”	Pieni: 20 %	Suuri vaikutus x Pieni määrä = Keskiverto toimenpide	Toimenpiteestä on mahdollista tehdä merkittävästi yleisempi käytäntö

Toimenpiteen nykytila

Tutkimustiedon ja opiskelijakokemuksen mukaan arkisella kohtaamisella on suuri merkitys. Arvostava kohtaaminen lähimpien aikuisten kanssa opiskelun arjessa vaikuttaa laajasti koko opiskeluyhteisön hyvinvointiin sekä opintoihin kiinnittymiseen. Vaikutus tapahtuu kahdella mekanismilla. Yhtäältä arjen rytmejä ja hallintaa tukevan ohjauksen kautta. Toisaalta sosiaalisen kiinnittymisen eli merkityksellisyyden, kuuluminen ja turvallisuuden kokemusten kautta.¹⁸

Työpajoissa nousseen näkemyksen mukaan nykytilassa toimenpiteen vaikuttavuus on keski-verta, koska sen toteutus ei ole systemaattista toimintakulttuurissa. On voitu ajatella, että arvostava ja aktiivinen kohtaaminen sisältyy henkilökunnan ammatilliseen osaamiseen ja inhimilliseen pääomaan, jolloin sen tulisi näkyä automaattisesti oppilaitoksen toimintakulttuurissa. Kuitenkin työpajojen perusteella voidaan havaita, että tarvitaan yhteisesti sovittuja aktiivisia toimenpiteitä, jotta se tulee todella näkyväksi oppilaitoksen arjessa. Helsingin ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa on tavoitteellisesti edistetty arvostavaa vuorovaikutusta, joka pohjautuu humanistisen ja positiivisen psykologian viitekehykseen. Henkilöstön hyvinvointikyselyn (Fiilari 2023) mukaan toimenpiteet ovat vaikuttaneet koko henkilöstön hyvinvointiin myönteisesti.

Toimenpiteen potentiaali

Toimenpiteenä arvostavaan kohtaamiseen liittyy paljon potentiaalia. Arvostava kohtaaminen on kunnioittavaa, kuuntelevaa ja opiskelijan hyväksyvää läsnäoloa, joka näkyy kaikessa vuorovaikutuksessa. On ymmärrettävää, että opetus- ja luokkatilanteissa jokainen opiskelija on haastava kohdata yksilöllisesti, kun ryhmässä on erilaisia persoonia ja erilaisia tarpeita. Kuitenkin toimenpiteen arvokkuus perustuu myös siihen, että arvostava vuorovaikutus tarttuu. Useampi arvostavan kohtaamisen hetki juurtuu koko ryhmän tavaksi toimia. Jos tätä toimenpidettä pidetään yhtenä tärkeimmistä toimenpiteistä, sitä saadaan edistettyä, kun toimenpiteiden määrää rajataan ja työntekijöitä tuetaan arvostavan kohtaamisen taitojen kehittämisessä. Silloin arvostava kohtaaminen ymmärretään kasvatukselliseksi prosessiksi, ja toimenpiteen nähdään vahvistavan vuorovaikutusosaamista, joka liittyy lukion ja ammatillisen koulutuksen osaamistavoitteisiin. Kasvatusprosessin tehtävä on myös vahvistaa opiskelijan toimijuus yhteiskunnassa tarjoamalla taitoa liittyä yhteisöihin ja vaikuttaa yhteisöissä. Tätä mallinnetaan henkilöstön toiminnassa.

18 Lähde: Maunu, A, et .2022

Toimenpide 2: Ryhmäyttäminen

TAULUKKO 6: Toimenpiteen ”Ryhmäyttäminen” vaikuttavuuden arviointi.

Vaikuttaa käännekohtiin #2 (Kokee itsensä merkitykselliseksi), #3 (Kokee olonsa turvalliseksi) ja #4 (Ei jää yksin)

Nykytila				Potentiaali
Kuvaus	Vaikutus	Määrä	Vaikuttavuus	Vaikuttavuus
Muualta muuttaneiden ryhmä, joka tapaa toisensa jo kesällä ennen opintojen aloitusta	Keskisuuri: Merkittävä vaikutus tärkeässä kohderyhmässä, koska ulkopaikkakuntalaisilla ei ole sosiaalista verkostoa. Vaikuttaa askeliin ”on hyvät suhteet kavereihin” ja ”tuntee itsensä näkymättömäksi”.	Suuri: Muualta tulleista opiskelijoista lähes 100 % osallistuu, koska tutustuminen ei ole valinasta.	Keskisuuri vaikutus x Suuri määrä = Merkittävä toimenpide	Muualta muuttaneiden ryhmäyttäminen toimii jo nyt hyvin, joten sillä ei merkittävää kehittämispotentiaalia.
Opiskelijat ryhmäytetään opintojen alussa ¹⁹ .	Suuri: Vaikuttaa askeliin ”on hyvät suhteet kavereihin” ja ”tuntee itsensä näkymättömäksi”.	Suuri: Opiskelijoista 100 % osallistuu. Vaikutus koskee näin kaikkia yksinäisiä, n. 20 % opiskelijoista.	Suuri vaikutus x Suuri määrä = Merkittävä toimenpide	Toimii jo nykyisellään melko hyvin, ei suurta potentiaalia kehittää. Tärkeä pitää yllä.
Ryhmäyttäminen on jatkuvaa ja toistuvaa osana opetusta kaikilla opintojaksoilla. Opettaja tukee opiskelijoiden vertaissuhteita pedagogisilla ratkaisulla. ²⁰	Suuri: Lukukauden aikana aloittavat opiskelijat ryhmäytyvät ja kiinnittyvät opiskeluyhteisöön.	Pieni: Lukiot 50 % ja Stadin AO 10 %.	Suuri vaikutus x Pieni määrä = Keskiverto toimenpide	Jatkuvalla ryhmäyttämällä suuri vaikutus. Tällä hetkellä toteutuu harvoin. Kehittämisessä suuri potentiaali, määrää pystytään lisäämään.

¹⁹ Opettaja suunnittelee ryhmäyttämisen yhteistyössä opiskeluhoollon henkilöstön kanssa.

²⁰ Opiskeluhoolto on tehnyt oppaan ryhmäyttämisen keinoista.

Toimenpiteen nykytila

Ryhmäyttäminen on merkittävä toimenpide, sillä se vaikuttaa muun muassa vertaissuhteisiin ja kokemukseen ryhmään kuulumisesta. Sosiaaliset suhteet rakentavat nuoren kokemusta viihtymisestä oppilaitoksessa. Ryhmäyttäminen ehkäisee syrjäytymistä ja ongelmia vuorovaikutuksessa. Ryhmäyttämällä tavoitettavien opiskelijoiden määrä ennen opintoja, niiden alussa ja opintojen aikana on suuri. Työpajojen perusteella jatkuvaa ryhmäyttämistä pitäisi tehdä nykyistä enemmän erityisesti ammatillisissa oppilaitoksissa. Jatkuva ryhmäyttäminen ja yhdessä oppiminen ovat tärkeitä voimavaroja työelämätaitojen kehittämisessä. Työpajoissa huomattiin, että ryhmäyttäminen on erityisen arvokasta opiskeluryhmissä, joissa on eri kulttuuri- ja kieli-taustoista tulevia opiskelijoita. Yhteinen näkemys työpajoissa oli, että kaikki nuoret haluavat kuulua itselleen mielekkäisiin sosiaalisiin verkostoihin ja yhteisöihin. Yhteisön rakentuminen edellyttää kohdennettua tukea ja sosiaalista vuorovaikutusta tukevia interventioita.

Toimenpiteen potentiaali

Työpajoissa arvioitiin, että ryhmäyttämällä ei tavoiteta kaikkia opiskelijoita lukuvuoden aikana, koska opintojen aloituskohtia on lukuisia ammatillisissa oppilaitoksissa. Tämän vuoksi on ensisijaisen tärkeää, että ryhmäyttäminen sisältyy oppimistilanteiden pedagogisiin ratkaisuihin. Selvityksen perusteella todetaan, että tämä toimenpide on kustannusvaikuttava toimenpide, ja sen kehittämispotentiaali on merkittävä.

Toimenpide 3: Turvallisen yhteisön pelisäännöt

TAULUKKO 7: Toimenpiteen ”Turvallisen yhteisön pelisäännöt” vaikuttavuuden arviointi.

Vaikuttaa käännekohtiin #2 (Kokee itsensä merkitykselliseksi) ja #3 (Kokee olonsa turvalliseksi)

Nykytila				Potentiaali
Kuvaus	Vaikutus	Määrä	Vaikuttavuus	Vaikuttavuus
<p>Tehtään useissa aloittavissa ryhmissä yhteiset pelisäännöt.</p> <p>Tavoite: Vastuu omasta ja muiden tekemisestä kasvaa. Tunne, että on osallinen. Työrauha paranee. Helpompi puuttua turvattomuutta aiheuttavaan käyttäytymiseen.</p>	<p>Keskisuuri: Vaikuttaa askeliin: ”selkeät pelisäännöt”, ”joutuu kiusaamisen kohteeksi”.</p>	<p>Keskisuuri: Lähes kaikissa toimipisteissä tehdään aloittaville ryhmille: n. 60 %.</p>	<p>Keskisuuri vaikutus x Keskisuuri määrä = Keskiverto toimenpide</p>	<p>Aloittavissa ryhmissä tehdään melko usein turvallisen yhteisön pelisäännöt. Määrässä ja toimintatavoissa on vaikuttavuutta nostavaa potentiaalia.</p>
<p>Prosessi on jatkuva: periaatteet yhdistetään yhtenäisiksi pelisäännöiksi koko oppilaitokseen.</p>	<p>Keskisuuri: Vaikuttaa askeliin: ”henkinen turvallisuus”, ”saa vaikuttaa omiin opintoihin ja oppimisympäristöön”.</p>	<p>Pieni: 10 %.</p>	<p>Keskisuuri vaikutus x Pieni määrä = Keskiverto toimenpide</p>	<p>Turvallisen yhteisön pelisääntöjen jalostamisessa on sekä määrällinen että laadullinen potentiaali.</p>

Toimenpiteen nykytila

Tällä hetkellä useimmissa aloittavissa opiskelijaryhmissä lukukauden alussa laaditaan turvallisen yhteisön pelisäännöt. Turvallisen yhteisön pelisääntöjen toimintamallissa koko yhteisö sitoutuu vastuulliseen vuorovaikutukseen.

Tällöin kaikki noudattavat oppilaitoksen järjestyssääntöjä ja kohtelevat toisiaan arvostavasti. Pelisääntöjen laatiminen mahdollistaa keskustelun arvoista ja edistää dialogia eri kulttuurien, uskontojen ja yhteiskunnallisten näkökulmien välillä. Parhaimmillaan keskustelut ovat dialogeja, joissa pohditaan demokratian merkitystä, ihmisoikeuksia ja yhdenvertaisuutta.

Haasteena toimenpiteen vaikuttavuuden näkökulmasta on se, että ryhmien kokoonpano vaihtelee, jolloin uusi muodostuva ryhmä ei ole ollut tekemässä periaatteita. Toimenpiteen vaikuttavuus on yhteydessä myös siihen, mitä tapahtuu silloin, kun joku rikkoo turvallisen yhteisön pelisääntöjä: puuttuuko toimintaan koko yhteisö tai tuleeeko periaatteiden rikkomisesta jotain seuraamuksia. Työpajoissa arvioitiin, että turvallisen yhteisön pelisääntöjen prosessi ei mukaudu vielä lukuvuoden aikana uudelleen muotoutuviin ryhmiin. Turvallisen yhteisön pelisääntöihin liittyvää prosessia tulisi kehittää niin, että muodostetut pelisäännöt muokkautuvat ympärillä tapahtuvien muutosten mukana. Toimenpiteen vaikuttavuutta voi vahvistaa, jos aloille ja toimipisteisiin laaditaan yhteiset pelisäännöt, joihin kaikki sitoutuvat myös opiskelijaryhmien vaihtuessa.

Toimenpiteen potentiaali

Turvallisen yhteisön pelisäännöissä on melko suuri potentiaali vaikuttavuudelle niin turvallisuuden tunteen kuin merkityksellisyyden kokemuksen vahvistamisessa. Turvallisen yhteisön pelisääntöjen vaikuttavuus vaatii aktiivista periaatteiden päivittämistä ja ylläpitämistä ja koko yhteisön vahvaa sitoutumista niin periaatteisiin kuin niiden muodostamiseen ja ylläpitoon liittyvään prosessiin. Tässä avainasemassa on se, kuinka esihenkilöt ja johtajat sitoutuvat ohjaamaan ja tukemaan työntekijöitä, aloja ja toimipaikkojen yhteisöjä turvallisempien tilojen tekemiseksi. Prosessiin tulisi kiinnittää keskustelu demokratiasta, ihmisoikeuksista ja muista eettisistä kysymyksistä eri oppiaineiden näkökulmasta.

Toimenpide 4: Hyvinvointikahvila

TAULUKKO 8: Toimenpiteen ”Hyvinvointikahvila” vaikuttavuuden arviointi.
Vaikuttaa käännekohtiin #2 (Kokee itsensä merkitykselliseksi) ja #4 (Ei jää yksin)

Nykytila				Potentiaali
Kuvaus	Vaikutus	Määrä	Vaikuttavuus	Vaikuttavuus
<p>Tarjoaa paikan kiireettömälle kohtaamiselle.</p> <p>Jaetaan tietoa eri teemoista, esim. opiskelukyvyn vahvistumisesta tai terveyden edistämisestä.</p> <p>Tarjotaan nuorille pysyvä turvallinen tila.</p> <p>Tehdään arvoja näkyväksi: inhimillisuus, arvostus, yhdenvertaisuus.</p> <p>Aikuiset mallintavat vuorovaikutusta.</p> <p>Opiskeluhuollon toimijat järjestävät hyvinvointikahvilaa yhdessä muun henkilöstön kanssa.</p>	<p>Keskisuuri: Aikuiset tulevat tutuiksi. Kynnys hakea aikuisilta apua madaltuu. Nuoret löytävät toisiaan. Kahvila antaa luvan pysähtyä.</p> <p>Vaikuttaa askeliin ”on hyvät suhteet kavereihin” ja ”ei ole turvallista aikuista”.</p>	<p>Keskisuuri: Hyvinvointikahvilaan osallistuu vuoden aikana suuri määrä opiskelijoista, arviolta 70 % tai jopa enemmän.</p> <p>Keskeinen kysymys on, osallistuvatko kahviloihin sitä eniten tarvitsevat, vai väistääkö suurin osa heistä kahvilat.</p>	<p>Keskisuuri vaikutus x Keskisuuri määrä = Keskiverto toimenpide</p>	<p>Kehittämällä hyvinvointi- kahviloiden toimintaa sekä saamalla houkutteltua osallistujiksi eniten tukea tarvitsevia, voidaan kasvattaa toimenpiteen potentiaalia.</p>

Toimenpiteen nykytila

Hyvinvointikahvila on syntynyt opiskelijoiden toiveesta, ja sen tarkoitus on tarjota kohtaamispaikka opiskelijoille, ammattilaisille ja oppilaitoksen yhteistyökumppaneille. Tavoitteena on myös hyvinvointiosaamisen vahvistaminen. Hyvinvointikahviloita järjestetään säännöllisesti oppilaitosten arjessa, joissakin jopa viikoittain. Kahviloissa on ohjelmaa, kuten järjestöyhteistyökumppanien pitämiä tietoisuuksia ja nuorille suunnattuja työpajoja ajankohtaisista hyvinvointiin liittyvistä aiheista, mutta samalla ilmapiiri on vapautunut. Kahviloiden toiminta on vielä alkuvaiheessa, ja sen vuoksi vaikuttavuuden arvioinnissa on oltava maltillinen. Tässä selvityksessä mukana olleet opiskelijat vahvistavat ammattilaisten antamaa kuvaa siitä, että tällaiselle ”olohuoneelle” on tarvetta. Ammattilaiset puolestaan kertovat, miten kahvila mahdollistaa tilana tavallista rennomman kohtaamisen opiskelijoiden kanssa ja myös oman opettajaidentiteetin kehittämisen.

Toimenpiteen potentiaali

Esiin tulleet kehittämisen kohteet liittyvät hyvinvointikahvilan yleiseen konseptiin (kahviloiden järjestämiseen liittyy käytännön kysymyksiä, esimerkiksi, missä kahvila kannattaa järjestää niin, että se on houkutteleva paikka kaikille tai mistä tarvittavat tilaukset tehdään) ja siihen, saadaanko paikalle kahvilasta eniten hyötyvät (esimerkiksi yksinäiset tai ahdistuneet). Myös tätä toimenpidettä on kehitettävä, jotta sen vaikuttavuus vahvistuu. Hyvinvointiosaamisen vahvistaminen ja yhteistyö järjestötoimijoiden kanssa on tärkeää vaikuttavuuden vahvistamisen näkökulmasta. Hyvinvointikahvila tarjoaa tilan oppilaitoksen ja järjestöjen yhteistyölle, mikä edistää palveluiden yhteensovittamista kustannustehokkaasti. Huomioitavaa on se, että hyvinvointikahvila on opiskelijoiden toiveesta lähtenyt toimenpide, millä on merkittävyyttä itsessään.

Toimenpide 5: Yksinäisyyden ehkäiseminen (School to Belong -ohjelma)

TAULUKKO 9. Toimenpiteen ”Yksinäisyyden ehkäiseminen (School to Belong)” vaikuttavuuden arviointi. Vaikuttaa käännekohtiin #2 (Kokee itsensä merkitykselliseksi) ja #4 (Ei jää yksin)

Nykytila				Potentiaali
Kuvaus	Vaikutus	Määrä	Vaikuttavuus	Vaikuttavuus
Opintonsa aloittaville opiskelijoille järjestetään luentoja etänä ja oppilaitoksessa. Luentojen tarkoituksena on auttaa koko opiskeluyhteisöä tunnistamaan ja lievittämään nuorten kokemaa yksinäisyyttä sekä tarjota työkaluja yksinäisyyteen puuttumiseen.	Pieni: Muut opiskelijat oppivat havaitsemaan ja puuttumaan paremmin yksinäisyyteen. Vaikuttaa askeliin ”on hyvät suhteet kavereihin”, ”tuntee itsensä näkymättömäksi”.	Keskisuuri: Tavoittaa opettajista 80 %, opiskelijoista 60 %.	pieni vaikutus x keskisuuri määrä = Keskiverto toimenpide	Tavoittaa jo nykyisellään melko suuren määrän opiskelijoista. Ei suurta mahdollisuutta kehittää vaikuttavuutta.
Järjestetään toiminnallisia pajoja (esim. leffakerho, lautapelikerho), joiden tehtävänä on auttaa löytämään kavereita	Keskisuuri: Löytää kavereita. Voi osallistua ilman että tarvitsee tehdä numeroa omasta yksinäisyydestä.	Pieni: Kutsu tavoittaa aloittavista opiskelijoista 90 %, pajoihin osallistuu noin 10 %.	keskisuuri vaikutus x pieni määrä = Keskiverto toimenpide	Toiminnallisilla pajoilla on melko suuri vaikuttavuus ja mahdollista saada merkittävästi suurempi osa yksinäisistä nuorista mukaan pajoihin.

Toimenpiteen nykytila

Helsingin kaupungin toisen asteen oppilaitokset tekevät yhteistyötä HelsinkiMission kanssa School to Belong -ohjelmassa, joka on suunniteltu pitkäkestoiseksi toimintamalliksi Suomen kaikkiin oppilaitoksiin. Ohjelman tavoitteena on tehdä yksinäisyyden vähentämisestä koko oppilaitoksen yhteinen asia. Oppilaitoksissa järjestetään School to Belong -ohjelman puitteissa luentoja ja pajoja, joiden tehtävänä on auttaa koko opiskeluyhteisöä tunnistamaan ja lievittämään nuorten yksinäisyyttä.

Tilaisuudet ovat olleet hyvin järjestettyjä, mutta pelkän tiedon levittämisen vaikuttavuus yksinäisyyden vähentämiseen on rajallinen. Pajoista on hyviä kokemuksia, mutta niitä ei ole vielä järjestetty suurta määrää.

Toimenpiteen potentiaali

Erityisen tehokkaita ovat toiminnalliset työpajat, joissa vahvistetaan kaikkien opiskelijoiden osallisuutta ja ymmärrystä siitä, mitä yksinäisyys ja ulossulkemisen kokemus voivat aiheuttaa opiskelijan mielenterveydelle. Tärkein tavoite on saada opiskelija kokemaan aitoa osallisuutta yhteisössään. Yksinäisyys on tunnistettu ajuriksi paitsi nuorten ahdistuksen lisääntymiseen, myös nuorten rikoksilla oireiluun ja Suomessakin orastavaan jengiytymiskehitykseen.

Tämän toimenpiteen haasteena on se, että kyse on hankkeesta, eikä vakiintuneesta toimintatavasta. Työpajoissa tuotiin esiin, miten tämä toimenpide tulisi kiinnittää jatkuvaksi toiminnaksi ja systemaattisesti johdetuksi. Toiminnallisten pajojen järjestäminen vaatii aikaa, osaamista ja resursseja, jotka ovat osin toteutuneet hankkeen avulla. Vaikuttavuutta parantaa se, että toimenpiteitä on hankkeen aikana jo testattu ja osa toiminnallisista pajoista on ollut käytössä myös ennen hanketta, joten osaamista ja valmiita malleja on jo muodostunut.

IV Yhteenveto

Johtopäätökset

Arviointiprosessissa tunnistettiin useita toimenpiteitä, jotka vaikuttavat kaikkiin opiskelijoiden keskeisiin elämän käännekohtiin. Tärkeiksi tunnistetuissa toimenpiteissä on paljon potentiaalia, ja niiden edistämisestä on jo kokemusta.

Yksittäisistä toimenpiteistä esiin nousi vaikuttavuuden näkökulmasta erityisesti ryhmäyttäminen eli vertaissuhteiden vahvistaminen opiskeluyhteisössä. Tämä vaikuttaa useisiin käännekohtiin opiskelijan elämässä. Ryhmäyttäminen eli vertaissuhteiden jatkuva vahvistaminen pedagogisissa ratkaisuissa tavoittaa kaikki opiskelijat, joten se on vaikuttavaa ja kustannustehokasta. Tällaista useaan käännekohtaan vaikuttavaa toimintaa tai tekoa voidaan kutsua systeemin vipupisteeksi.

Arviointiprosessissa tehdyt havainnot tukevat aiempia tutkimuksia²¹, joiden mukaan hyvinvoinnin edistämässä kannattaa investoida yhteisöllisen toimintakulttuurin luomiseen, kuulumisen tunteen rakentamiseen ja sosio-emotionaalisten taitojen oppimiseen.

Vaikuttavuuden lisäämiseksi on tärkeä kiinnittää huomiota yksittäisten toimenpiteiden lisäksi myös seuraaviin kokonaisuuden johtamisen kannalta merkittäviin seikkoihin:

1. Edistettävien toimenpiteiden valitseminen

On tärkeää priorisoida toimenpiteet, jotka ovat vaikuttavia ja toteutettavia. Työpajoissa arvioitiin, että toteutettavia toimenpiteitä yhteisöllisessä opiskeluhuollossa olisi hyvä olla enintään viisi, jotta niihin on mahdollista sitoutua ja jotta ne myös toteutuvat laadukkaasti. Lisäksi on tärkeää säännöllisesti arvioida toimenpiteiden resursointia sekä seurata niiden vaikuttavuutta. Työpajassa nostettiin esiin kaupungin yhteisten toimenpiteiden merkityksellisyys, jotta eri toimialojen osaaminen ja resurssit tulisivat hyödynnettyä mahdollisimman kustannusvaikuttavasti. Myös tutkimusten mukaan hyvinvointitoimenpiteiden vaikuttavuutta oppilaitoksissa lisäävät hyvinvointi-interventiot, jotka toteutetaan systeemisesti ja osallistamalla kaikki oppilaitoksen toimijat suunnitteluun ja toteutukseen²².

Arviointiprosessin aikana Helsingin kaupungin opiskeluhuollon edustajat ovat päättäneet alkaa rakentaa yhteistyötä Helsingin yliopiston koordinoiman SchoolWell -hankkeen kanssa. Tutkimushanke kuuluu Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen kokonaisuuteen. Hankkeessa tutkijat selvittävät, mitkä tekijät edistävät kokonaisvaltaista hyvinvointia ja siten oppimista opiskeluyhteisössä²³. Tavoitteena on samanaikaisesti oppimista ja kokonaisvaltaista hyvinvointia tukevien sosio-pedagogisten käytäntöjen tunnistaminen, rakentaminen ja kehittäminen. On todennäköistä, että yhteistyö SchoolWell -tutkimusryhmän kanssa edistäisi yhteisöllisen opiskeluhuollon vaikuttavuutta.

21 Lähde:Thapa et al., 2013.

22 Lähde: Cefai et al., 2021.

23 Lähde:Kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin koulu (SchoolWell), Strateginen tutkimus, Suomen Akatemia. Osoitteessa <https://www.aka.fi/strateginen-tutkimus/strateginen-tutkimus/strateginen-tutkimus-pahkinankuoressa/ohjelmat-ja-hankkeet/young/schoolwell/>

Tämän lisäksi yhteistyötä lähdetään rakentamaan Itlan ja Oulun yliopiston yhteisövaikuttavuustyön kanssa. Tavoitteena on tukea oppilaitosten ja lähiympäristön palveluiden ja toimijoiden yhteensovittamista tutkimuksen avulla. Yhteisövaikuttavuustyön avulla pyritään sujuvoittamaan myös ammattilaisten arkea hyödyntämällä systeemiajattelua ja yhteisövaikuttavuus-viitekehystä²⁴. Yhteisövaikuttavuus-viitekehys tarkastelee toimijoiden ja tekojen keskinäisiä riippuvuussuhteita sekä vahvistaa toimijoiden yhteisen tavoitteen saavuttamiseen tarvittavia toimia.

2. Kaupungin tasoisten toimintatapojen ja paikallisen tekemisen tasapaino

Oppilaitoksilla ja opiskeluyhteisöillä on erilaisia tarpeita, mikä vaikuttaa toimenpiteiden luonteeseen ja toteutukseen. Tämän vuoksi on tärkeää antaa oppilaitoksille mahdollisuus toteuttaa toimenpiteitä omalle yhteisölle sopivalla tavalla. Arviointiprosessissa tuli esille, että tämä vaikuttaisi vahvistavan vastuunkantoa tavoitteiden saavuttamisessa.

Toisaalta on asioita, jotka ovat vaikuttavuuden kannalta tärkeä linjata koko kaupungin tasolla, ja joita on johdettava tavoitteellisesti ja systemaattisesti. Vaikuttavuuden arviointiprosessissa tuli esiin, kuinka toimenpiteiden vaikuttavuuden näkökulmasta olisi todennäköisesti tärkeää, että hyvinvointityölle asetettaisiin poikkihallinnollisia tavoitteita. Tässä selvityksessä esimerkiksi hyvinvointikahviloissa nähdään potentiaalia, ja niitä ylläpidetään nimenomaisesti toimialojen yhteistyönä. Jokainen osapuoli tuo tällöin toimintaan oman resurssinsa, joka edistää ymmärrystä hyvinvoinnin eri osa-alueista ja niiden yhteisvaikutuksesta nuoren elämään.

3. Opiskelijoiden osallisuus yhteisöllisessä opiskeluhuollossa

Nuorten osallisuuden täytyy toteutua kaikessa oppimisyhteisön työn ja toiminnan suunnittelussa. Nuorten on voitava osallistua opiskeluhuollon suunnitteluun ja kehittämiseen, koska osallisuus edistää yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia sekä vahvistaa nuorten sitoutumista oppimiseen, oppimisyhteisön pelisääntöihin ja vastuulliseen vuorovaikutukseen. Kaikessa toiminnan ja työn suunnittelussa on arvioitava niiden vaikutuksia nuoriin.

Työpajoissa huomattiin, että opiskelijoiden itsensä kehittämät ja suunnittelemat toimenpiteet, kuten hyvinvointikahvila ja turvallisen yhteisön pelisäännöt, ovat vaikuttavimpia. Kun nuorten osallisuus päätöksentekoon ja arjen suunnitteluun on aktiivista ja todellista, he sitoutuvat kantamaan vastuuta toisistaan, opinnoistaan ja yhteisöstään. On tärkeää, että opiskelijoiden osallisuudelle luodaan yhdenvertaiset edellytykset kaikissa oppilaitoksissa.

24 Lähde: Kania & Kramer, 2011

Suosituksset

Vaikuttavuuden varmistamiseksi on tärkeää, että tässä selvityksessä kuvattu prosessi toteutetaan säännöllisesti osana Helsingin kaupungin opiskeluhuollon toiminnan kehittämistä. Tällöin vaikuttavuuden arviointi on systemaattinen osa toiminnan ohjaamista. Kaikkia vaiheita ei tarvitse toteuttaa kerralla, ja tässä selvityksessä tehtyjä tulkintoja on mahdollista hyödyntää uuden tiedon keruun pohjana.

Vaikuttavuuden arviointi voidaan sovittaa toisen asteen opiskeluhuollon johtamisen vuosikelloon seuraavasti:

Kerran vuodessa: ”Ilmiökartan päivitys ja strategiset linjaukset”

- 1) Päivitetään ymmärrys toisen asteen opiskelijoiden ilmiöistä ja käännekohdista (vaihe 1 ja 2).
- 2) Arvioidaan valittujen opiskeluhuollon toimenpiteiden vaikuttavuutta (vaihe 3 ja 4).
- 3) Esivalitaan tärkeimmät edistettävät toimenpiteet seuraavalle vuodelle.
- 4) Arvioidaan toimenpiteitä opiskelijoiden, henkilöstön ja toimialojen edustajien kanssa.
- 5) Päätetään tärkeimmät edistettävät toimenpiteet seuraavalle vuodelle.

Jatkuvasti: ”Yhteinen oppiminen ja kehittäminen arjessa”

Ihmiskeskeistä vaikuttavuuden arviointi tukee työyhteisölähtöistä johtamista. Ihmiskeskeistä vaikuttavuuden arviointia voidaan hyödyntää yhteisten tavoitteiden ja mittareiden rakentamisessa sekä jatkuvan toiminnan kehittämisen ja henkilöstön osaamisen kehittämisen tukena. Ihmiskeskeinen vaikuttavuuden arviointi tukee opiskelijoiden osallisuutta oppilaitoksen toiminnan kehittämisessä ja osaltaan varmistaa opiskelijoiden kuulemisen arjessa ja päätöksenteossa. Eri ammattiryhmien yhteiset tavoitteet ja mittarit tukevat arjen sujuvuutta, yhteistä priorisointia ja tavoitteiden saavuttamista. Tämä vahvistaa yhteisöllisen opiskeluhuollon eli yhteisen hyvinvointityön vaikuttavuutta.

Yhteinen ja säännöllinen vaikuttavien toimenpiteiden arviointi ja priorisointi, jossa huomioidaan yhteisön yksilölliset tarpeet ja vahvuudet, varmistaa resurssien tehokkaamman hyödyntämisen, työyhteisön fokusoidun työskentelyn ja samalla opiskelijoiden ja koko yhteisön hyvinvoinnin edistämisen.

V Liitteet

Sanasto

TAULUKKO 10: Ihmiskeskeinen vaikuttavuuslaskenta -sanasto.

Käsite	Selite
Ihmiskeskeisyys ²⁵	Hahmotustapa, jossa keskiössä on ihminen ja hänen monimuotoinen elämänsä erilaisine tapahtumineen ja tilanteineen.
Stiglitz-hyvinvointiviitekehys ²⁶	Kahdeksasta osa-alueesta koostuva viitekehikko ihmiskeskeiseen tarkasteluun.
Ihmiskeskeinen vaikuttavuus	Hahmotustapa, jossa ollaan kiinnostuneita niistä kompleksisen elämäntilanteen kehityskuluista, joita voimme ennakoida riittävällä tarkkuudella.
Ihmiskeskeinen vaikuttavuuslaskenta -menetelmä	Kokonaisarvio tarkastelun kohteeksi valitun elämäntapahtuman vaikutuksista hyvinvointiin ja kustannuksiin.
Opiskeluhuollon ihmiskeskeinen vaikuttavuuden arviointi	Dialoginen nelivaiheinen arviointiprosessi. Arviointiprosessissa hyödynnetään ihmiskeskeisen vaikuttavuuslaskennan menetelmää.
Kohderyhmä	Joukko ihmisiä, jossa vaikutusketjut toteutuvat samankaltaisesti.
Kokemusasiantuntija	Henkilö, jolla yksittäisestä elämäkokemuksesta syntynyttä ymmärrystä.
Kokemustieto ²⁷	Useista elämäkokemuksista syntynyttä ymmärrystä, jota hyödynnetään ilmiöiden kuvaamisessa.
Elämäntapahtuma	Merkityksellinen hetki ihmisen elämässä.
Elämäntilanne tai elämänvaihe	Elämäntapahtumasta seuraava pidempiaikainen tilanne elämässä, jonka vaikuttavuutta tutkitaan.
Elämän käännekohta	Ilmiö, jolla on iso vaikutus ihmisen hyvinvointiin pidemmällä aikajänteellä.
Ilmiökartta	Kuvaus tarkastelun kohteeksi valitun elämäntapahtuman keskeisistä ilmiöistä.
Ilmiö	Yhden teeman alle jäsentyvä kokonaisuus, koostuen askelista ja niiden välisistä vaikutuksista.
Vaikutusketju	Useampia toisiinsa kiinnittyneitä vaikutuksia.
Vaikutus	Tunnistettu syy-seuraussuhde kahden askeleen välillä.
Askel	Tärkeä tekeminen/tekijä ihmisen elämänvaiheessa.
Toimenpide tai Interventio	Toiminta tai teko, jolla elämän käännekohtaan voidaan vaikuttaa.
Vipupiste	Toiminta tai teko, jolla elämän käännekohtaan voidaan vaikuttaa kustannusvaikuttavasti.
Opiskeluhoolto	Opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa oppilaitosyhteisössä.
Yhteisövaikuttavuus ²⁸	Itlan ja Oulun yliopiston yhteisövaikuttavuustyön tavoitteena on tukea lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen, kehitysympäristöjen sekä yhteisöjen uudistumista tutkimuksen avulla.

25 Lähde: ihmiskeskeisyys.fi/mita-on-ihmiskeskeisyys/.

26 Lähde: Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress (<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf>).

27 Lähde: Käsitteet, Kokemustieto käyttöön, Koto Kokemustoimintaverkosto (https://kokemustoimintaverkosto.fi/kokemustieto_kayttoon/kasitteet/).

28 Lähde: itla.fi/toiminta/yhteisovaikuttavuus/.

Lähdeluettelo

Tutkimus, selvitys tai hanke

Aurora Ai -hankkeessa luotu verkkosivusto, Valtiovarainministeriö 2023
ihmiskeskeisyys.fi/vaikutavuuslaskenta

Cefai, C., Simões, C., & Caravita, S. (2021).

A systemic, whole-school approach to mental health and well-being in schools in the EU.

Helsinki oppii – tulevaisuuden taidot, Koulutus 2030, s. 14

Henkilöstön hyvinvointikysely, Fiilari, 2023

Ihmiskeskeinen vaikuttavuuslaskenta – Miten voimme lisätä yhtäaikaaisesti hyvinvointia ja säästöjä, 2023

https://ihmiskeskeisyys.fi/wp-content/uploads/2023/04/Ihmiskeskeinen-vaikutavuuslaskenta_compressed-compressed.pdf

Junttila Niina, Yksinäisyys ja ostrakismi uhkaavat koko yhteiskunnan hyvinvointia ja turvallisuutta, Turun Yliopiston dialogiblogi, 2023

Kania, J., & Kramer, M. (2011). *Collective impact* (s. 36–41). Beijing, China: FSG.

Kasvatus ja koulutus toimintakertomus 2023, Helsingin kaupunki

Kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin koulu (SchoolWell), Strateginen tutkimus, Suomen Akatemia

<https://www.aka.fi/strateginen-tutkimus/strateginen-tutkimus/strateginen-tutkimus-pahkinankuoressa/ohjelmat-ja-hankkeet/young/schoolwell/>

Kouluterveyskysely 2017–2023, THL

Käsitteet, Kokemustieto käyttöön, Koto Kokemustoimintaverkosto

(https://kokemustoimintaverkosto.fi/kokemustieto_kayttoon/kasitteet/)

Lapsen ääni 2023-raportti, Pelastakaa Lapset ry

Maunu, A, Hemberg, J, Korzhina, Y, Sundqvist, A, Östman, L, Groundstroem, H, Nyström, L & Nyman-Kurkiala, P

(2022). Vaikeuksia ja vahvistavaa vuorovaikutusta. Covid-19-pandemian vaikutuksia nuorten toimintaympäristöihin, hyvinvointiin ja oppimiseen aiemman tutkimuksen valossa

Maunu, A (2022). Selkeää toimintaa ja kannattelevaa vuorovaikutusta. Ammattiin opiskelevien kokemukset ja ohjaustarpeet korona-ajan etäopetuksessa. S. 125–136 teoksessa Marjatta Kekkonen, Anna-Maria Isola & Mika Gissler (toim.): Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan. Nuorten elinolot -vuosikirja 2022. Helsinki:

Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja Valtion nuorisoneuvosto

Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress

(<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf>)

Right to Belong -hanke, <https://righttobelong.fi/>

School to Belong-hanke, Helsinki Missio, <https://www.helsinkimissio.fi/schooltobelong/>

Thapa, A., Cohen, J., Guffey, S., & Higgins-D'Alessandro, A. (2013). A review of school climate research.

Review of educational research, 83(3), 357–385.

Vanhempainbarometri, toinen aste, Vanhempainliitto, 2022

Vipunen, Opetushallinnon tilastopalvelu, Helsingin kaupungin erillisaineisto, 2023

Yhteisövaikuttavuus, Itla, itla.fi/toiminta/yhteisovaikuttavuus/

Helsinki

Lisätietoja:

Riina Ståhlberg
Opiskelijoiden hyvinvointipäällikkö
riina.stahlberg@hel.fi

Mia Kivioja
Toisen asteen johtava psykologi
mia.kivioja@hel.fi

Anssi Ahlberg
Erityissuunnittelija
anssi.ahlberg@hel.fi